

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Studijní program: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

UČÍME SE KRESLIT ZÁTIŠÍ
WE ARE LEARNING TO DRAW
THE STILL - LIFE
WIR LERNEN DIE STILLEBENZEICHNUNG

Autor:

Jitka DOLENSKÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Jordána Jovkova 3255/9

143 00, Praha 4 Modřany

Vedoucí práce: Mgr. Ilona Chvállová

V Liberci dne: 28. 3. 2006

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
79	12 994	43	0	23	0

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do její skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum 18. 4. 2006

Jméno: Jitka DOLENSKÁ

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce Mgr. Iloně Chválové za odborné vedení, cenné rady a trpělivý přístup.

Současně bych chtěla poděkovat rodině a přátelům, kteří mě podporovali a pomáhali při realizování mé práce.

Mé poděkování rovněž patří Mgr. Aleně Janatové za umožnění realizace praktické části.

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřená na realistickou kresbu zátiší. Teoretická část se zabývá zásadami a postupy kresby zátiší, vymezuje základní pojmy a stručně seznamuje čtenáře s historií zátiší.

Cílem praktické části bylo vypracovat výtvarné úkoly a náměty pro učitele a jiné pedagogické pracovníky a některé z nich realizovat s žáky prvního stupně základní školy. Úkoly jsou zaměřené na uvědomování si světla a stínu a vnímání tvarů předmětů.

Závěr je věnován vlastní tvorbě autorky.

Klíčová slova: zátiší, kresba, kresba zátiší

Annotation

This diploma thesis is aimed at the realistic still-life artwork. Theoretical part is concerned in principles and technique of the painting, determinates basic ideas and briefly familiarizes readers with the history of the still-life painting.

Goal of the practical part was to elaborate creative proposals for teachers and other education staff. Some of proposals were intended to be put into life by basic school scholars. The objective was to aware the light and the shadow and also a perception of the shapes.

Epilogo is a dedicated to the author's own production.

Keywords: drawing, still-life, the still-life drawing

Annotation

Diese Diplomarbeit ist auf realistische Zeichnung des Stillebens orientiert. Das theoretische Teil beschäftigt sich mit den Grundsätzen und Methoden bei dem Stillebenzeichnung, begrenzt die Grundbegriffe und macht kurz die Leser mit der Stillebebsgeschichte bekannt.

Das Ziel des praktischen Teils war die bildene Aufgaben und Themen für die Lehrer und andere pädagogische Arbieter auszuarbeiten. Die Aufgaben sind auf das Bewusstsein des Lichts und des Schattens orientiert.

Das Ende ist eigener Schöpfung der Authorin gewidmet.

Schlüsselwörter: Zeichnung, Stilleben, Die Stilleben Zeichnung

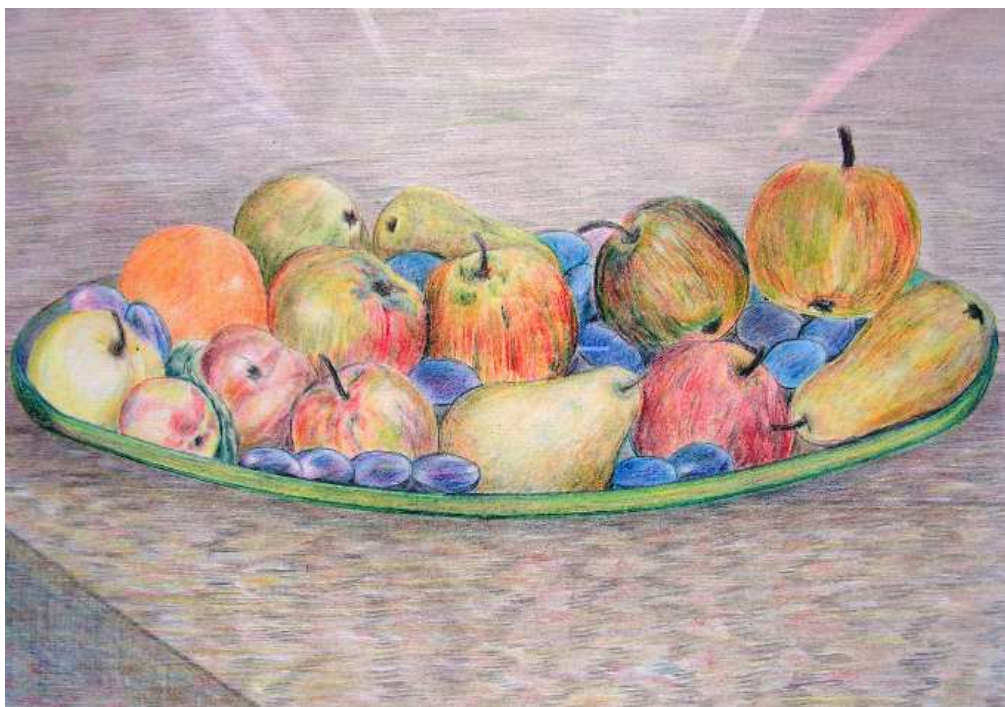
OBSAH

1. ÚVOD	8
2. TEORETICKÁ ČÁST	9
2.1. Zátíší	9
2.2. Historie zátíší	10
2.3. Kresebné materiály a pomůcky.....	15
2.4. Jaký papír si zvolit	22
2.5. Perspektiva v zátíší	25
2.6. Světlo a stín.....	31
2.7. Zákonitosti kompozice.....	38
2.8. Uchování hotového díla	42
2.9. Pár rad závěrem	45
3. PRAKTICKÁ ČÁST	47
3.1. Úvod praktické části	47
3.2. První úkol – učíme se vnímat tvary	48
3.3. Druhý úkol – každý předmět připomíná nějaké těleso	50
3.4. Třetí úkol – učíme se stínovat.....	54
3.5. Čtvrtý úkol – kreslíme stíny.....	57
3.6. Pátý úkol – nakresli mi stužku.....	60
3.7. Šestý úkol – geometrická tělesa.....	63
3.8. Sedmý úkol – i papír má svůj tvar a stín.....	67
3.9. Osmý úkol – rozklad předmětu na geometrická tělesa	70
4. VLASTNÍ TVORBA	73
5. ZÁVĚR	79
LITERATURA	80

MOTTO:

„Malířství se obrátilo k tomu, co bychom mohli nazvat skromnou psychologií věcí. A tak se zrodilo zátiší.“

Pierre Reverdy¹

Josef Dolenský, kresba pastelkami, 28 x 40 cm, 1973

¹ Laudová, V., *Zátiší*. 1. vyd., Praha: Odeon, 1983, str. 4

1. ÚVOD

Kresba je považována za nejpřirozenější výtvarnou činnost. Když malé dítě uchopí do ruky tužku, zprvu ji považuje za zajímavou hračku. Poté začne s tužkou kreslit a experimentovat. Zkouší různé linie, tečky, hromadí stopy vedle sebe. Později náhodné kresby začíná pojmenovávat. Zprvu to jsou lidé, počasí, zvířata a hned na to předměty, které ho obklopují. A to je zárodek kresby zátiší.

Kresba zátiší bývá často neprávem opomíjenou složkou výtvarné výchovy na základní škole. Přitom učitelé si neuvědomují, že právě toto realistické zobrazování předmětů je základem dalšího uměleckého rozvoje dětí a má nezastupitelnou úlohu ve výtvarné činnosti.

Rozhodla jsem se vypracovat diplomovou práci na uvedené téma s cílem pojmut ji jako příručku pro pedagogy i žáky, ve které by se seznámili s novými možnostmi výtvarné výchovy. V teoretické části se pokusím nastínit čtenářům historii zátiší, seznámím je s kresebnými pomůckami a materiály, zmíním se o druzích papíru a uvedu je do problematiky stínování a perspektivy. V závěru teoretické části připomenu úskalí kompozice a přidám několik praktických rad.

V praktické části je popsána práce s žáky na základní škole. Záměrem bylo přiblížit dětem kresbu zátiší a to prostřednictvím jednoduchých úkolů, pomocí nichž se snáze naučí zobrazovat předměty. Závěr této práce je věnován mé vlastní tvorbě.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Zátíší¹

Na úvod bych se ráda zmínila o tom, co to vlastně zátíší je. Různé zdroje odborné literatury se liší v definicích zátíší. Naprostá většina z nich se však shoduje v následujících charakteristikách.

Tento pojem zpravidla označuje výtvarné dílo, které představuje **skupinu alespoň dvou nehybných věcí** viděných z bezprostřední blízkosti.

Často to jsou předměty z denního života používané při práci nebo odpočinku, ale nezřídka to bývají předměty nezvyklé jako například lidská lebka či přesýpací hodiny (tak, jak to můžeme vidět u zátíší zvaného vanitas-viz níže).

Jsou to vlastně uměle seskupené věci vytvořené lidskou rukou nebo přírodniny, které se změnily zásahem člověka, a které jsou svým uspořádáním uvedeny do nových vzájemných vztahů a významů.

Uspořádání a skladbu předmětů v zátíší si autor volí sám. Zátíším je např. ovoce, zelenina, kytice květů, nádoby, hudební nástroje, zkrátka objekty, které nás obklopují.

¹ V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Langerová, M., *Klíče k obrazu*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1983. str. 50, 51

Laudová, V., *Zátíší*. 1. vyd., Praha: Odeon, 1983. str. 4

Machyta, L., *Barokní zátíší ze sbírek východočeských zámků*. Havlíčkův Brod: Východočeské tiskárny, n. p., 1988. str. 4

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 25

Tartarová – Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. str. 75

Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986. str. 20

Italové nazývají zátiší *natura morta*, Francouzi zase *nature morte*. Oba názvy znamenají v překladu totéž. Mrtvá, neživá příroda. Odtud přešel název do ruštiny, kde se zátiší říká *natjurmort*.

Ale anglický název *stillife*, německé *Stilleben* a holandské *Stilleven*, je daleko výstižnější. A znamená doslova tichý život. Toto spíše básnické pojmenování opravdu vystihuje tichý život věcí, který nás obklopuje. Ať už se naše české „zátiší“ překládá v jiných jazycích jako neživá příroda nebo tichý život, oba tyto pojmy vznikly až kolem poloviny sedmnáctého století, ačkoliv jako motiv se zátiší objevovalo již daleko dříve.

2.2 Historie zátiší

Předměty jako doplněk obrazu¹

Zobrazování předmětů v rámci figurálních výjevů má v historii umění dlouhou tradici. Zde se jedná o doplněk figurálních výjevů. Lidé již od pradávna malovali věci, které je obklopovaly. Ať už to je napjatý luk a šíp či kopí v ruce lovce připravené, ukončit život zvířete, a nebo lesklý tepaný štít, o který se bojovník opíral.

Antika

Umění starověkého Řecka a Říma, nazývané antika, je základem evropské kultury. Zobrazené květiny, ovoce, ryby, nádoby i ptáci v nástěnných mozaikách a malbách jsou dokladem toho, že zobrazování předmětů této kultuře nebylo cizí. Svědčí o tom památky v římských Pompejích, jejíž tvůrci se poučovali na tvorbě řecké. Ale tyto předměty zde sloužily jako doplněk nástěnných maleb.

¹ V této kapitole jsem čerpala z knih:

Langerová, M., *Klíče k obrazu*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1983. str. 51

Laudová, V., *Zátiší*. 1. vyd., Praha: Odeon, 1983. str. 4

Nedvědová, Z., Zatloukalová, I., *Výtvarná tvorba*. 1. vyd., Olomouc: Rubico, 2000.

Obr. 1. ZÁTIŠÍ S OVOCEM A SLEPICÍ, nástěnná malba,
Pompeje, před rokem 79 našeho letopočtu¹

Starší křesťané

Podobně jako v antice i ve starokřesťanském umění lidé zobrazovali nádoby, ptáky, ovoce, květiny na nástěnné malby a mozaiky, dále se tyto náměty objevily i v knižní malbě a v závěsných obrazech.

Nutno podotknout, že až do konce patnáctého století však tyto předměty byly součástí církevních, hrdinských nebo mytologických témat. Předměty se zde vyskytovaly pouze jako symbol či atribut². Jako tomu je například v případě křesťanských legend, kde se světcí rozlišují právě podle předmětů, se kterými jsou vyobrazeni. Svatý Petr, patron rybářů, bývá zpodobňován s klíči v ruce, protože dostal od Krista klíče od království nebeského.

Z prvních pokusů o zobrazování předmětů, jak ho známe dnes, stojí za zmínku známé dílo vlámského umělce Hanse Hemlinga s názvem *Váza s květinami ve výklenku* (1490).

Šestnácté století³

Jistý posun do vývoje přineslo dílo s názvem *Lovecké zátiší* z roku 1504 od **Jacopa de Barbari**. To je nejčastěji považováno za první zachovalé

¹ Zdroj: <http://glenholland.com/stilllives/stilllifehistory/stilllifehistory.htm>

² Atribut je předmět, který je zobrazován spolu s legendární postavou.

³ V této kapitole jsem čerpala z knihy:

Parramón, J. M., *Jak malovat zátiší*. Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1996. str. 14

samostatné zobrazení zátiší. Ovšem stále ho ještě nelze označit jako zátiší v současném smyslu tohoto slova.

Obr. 2. Jacop de Barbari: *LOVECKÉ ZÁTIŠÍ*, olej na dřevě,
52 x 42.5 cm, 1504, Alte Pinakoteka , Mnichov¹

Zcela nový přístup přinesl italský umělec **Caravaggio**. Ten změnil svým naturalistickým pojetím styl raně barokního výtvarného umění. Mezi jeho nejznámější zátiší patří *Koš s ovocem*, kde zobrazuje rozdíl mezi zdravým a červivým ovocem.

V průběhu šestnáctého století se objevují především v zaalpských zemích různé typy zátiší. A koncem šestnáctého století vzniklo zátiší v té podobě, jak ho známe dnes.

Baroko – rozkvět zátiší²

V sedmnáctém století se zátiší začalo rozvíjet jako samostatný malířský druh, zejména v Holandsku. Společně s žánrovou malbou se malba zátiší stala oblíbenou zejména v zámožných holandských rodinách. Bohatí měšťané tak

¹ Zdroj: <http://wga.hu/html/b/barbari/stilllife.html>

² V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Langerová, M., *Klíče k obrazu*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1983. str. 52, 53

Parramón, J. M., *Jak malovat zátiší*. Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1996. str. 15, 16

mohli předvést to, na čem jim záleželo. Vyšívané přikrývky, drahé koberce nebo třeba vzácné ovoce, dovezené z dalekých zemí.

V tomto století se také začínají rozvíjet různé druhy zátiší. Jedním druhem je takzvané **vanitas** neboli **marnost**. Tento typ zátiší vznikl zejména v univerzitním městě Leidenu. V těchto dílech můžeme nalézt přesýpací hodiny, dohořívající svíci či lebku. Cílem těchto obrazů je upozornit diváka na pomíjivost života, nenávratné ulpívání času a prchavost hmotných statků.

Obr. 3. Harmen Steenwijck: *VANITAS*, olejomalba, 37,7 x 38,2 cm,
kolem 1640, Stedelijk Museum De Lakenhal, Leiden¹

Jinou kategorii tvořil **symbolický** typ zátiší, který má symbolizovat pět smyslů. Hmat, čich, chuť, zrak a sluch. Tyto smysly bývají velmi často spojovány s přírodními či náboženskými symboly, jako je například oheň, voda nebo vítr. Symbolické zátiší se znovu objevilo v malířství, sochařství i literatuře a to v osmnáctém století.

Další typ zátiší měl vystihovat umělcův malířský um. Tomu se podřídil i výběr předmětů. Dílo často překypovalo květinami, ovocem, džbánky a košíky. Obraz ještě doplňuje a oživuje malý hmyz, šnecci, broučci, ještěrky a podobně. Smyslem bylo ošálit zrak diváka a vytvořit co nejvěrnější iluzi reality. Autor tak prokázal dokonalé zvládnutí techniky.

¹ Zdroj: <http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/s/steenwij/vanitas.html>

V polovině sedmnáctého století se tyto iluzivní malby postupně zdokonalovaly natolik, že se jim začalo říkat **trompe l'oeil**, což je francouzský výraz znamenající „zrakový klam“.

Osmnácté až devatenácté století¹

V období rokoka se zájem o zátiší přesunul z Holandska do Francie a začal nabývat dekorativnějšího charakteru. V osmnáctém století ve Francii slavilo zátiší svůj zlatý věk a malíři hleděli na přírodu jako na jednu z forem umění. Na začátku devatenáctého století se stává malování zátiší druhem umění, jehož rozvoji je věnována velká péče a pozornost. V období realismu tvořil mimo jiné Karel Purkyně (1834-1868). Nemohu nepřipomenout jeho slavný obraz *Sova sněžná*, který visí v Národní galerii.

Malíři v období impresionismu se nechávali inspirovat účinky dopadajícího světla na povrchy různých předmětů v zátiší, zatímco symbolisté zkoumali účinnost plochy.

Dvacáté století, moderní umění²

Zátiší sloužilo umělcům moderní doby jako prostředek formálních experimentů. A tak se zátiší stalo námětem pro analytické i syntetické stadium kubismu, metafyzickou malbu a další směry. Kubisté se právě v zátiší pokoušeli zjednodušit předměty do geometrických tvarů a zobrazit je z více pohledů.

Dalším uměleckým směrem, který často zobrazoval předměty, byl pop-art. Umělci tvořili obrazy založené ne na zátiší, ale na opravdovém předmětu. Příkladem může být Andy Warhol a jeho Campbellovy polévky.

¹ V této kapitole jsem čerpala z knih:

Parramón, J. M., *Jak malovat zátiší*. Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1996. str. 21, 23

Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986. str. 20

² V této kapitole jsem se opírala o knihy:

Langerová, M., *Klíče k obrazu*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1983. str. 55

Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986. str. 20

Vedle těchto uvedených směrů existují dodnes paralelní skupiny umělců, věnující se kresbě či malbě zátiší. Zátiší ztvárňují z prostých důvodů: realisticky zobrazit předměty, objekty a květiny, které je obklopují.

Zátiší se, obecně vzato, objevuje v tvorbě každého umělce, protože každý z nich si prošel svými uměleckými začátky, jejichž součástí bývá právě kresba zátiší. Někteří autoři se později k zátiší vrátili a použili je jako prostředek experimentu, když hledali nový rozměr pro svou práci.

2.3. Kresebné materiály a pomůcky

K tomu, abychom dobře zvládli techniku kresby, musíme vědět, jaké materiály a pomůcky bychom měli použít. Domnívám se, že by si každý začínající kreslíř měl vyzkoušet co nejvíce kresebných materiálů a podkladů a následně si vybrat ten, který mu nejvíce vyhovuje. Zůstat u kresby uhlem by byla, myslím, škoda.

Kresebné materiály¹

Tužky

Patří k nejzákladnějším a nejběžnějším kresebným nástrojům. Jsou vhodné zejména pro práce drobnějšího charakteru. Tuhy jsou vyráběny z grafitu a kaolinu a poměr těchto látek určuje tvrdost tužky. Vyrábějí se v různých škálách tvrdosti. V poslední době jsou mezi dětmi i učiteli oblíbené tříhranné tužky, které svým tvarem usnadňují držení. Děti si tak snáze přivyknou na správný úchop tužky.

Podle kvality použitých materiálů se dají tužky rozdělit do dvou skupin.

¹ V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990. str. 14-16

Parramón, J. M., *Jak kreslit*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. str. 31, 34-37, 44, 48, 50

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd.,

Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 19-21

Tartarová-Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973, str. 34, 40, 42, 43, 47

Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986. str. 91, 93, 111, 121

Kvalitní tužky

se označují arabskými číslicemi a písmenem.

Nejtvrdší tužky jsou označovány písmenem H (znamená „hard“ neboli tvrdý) a číslicí, například 2H. Nejtvrdší tuha má označení 9H nebo také pouze 9 a hodí se zejména k rýsování či technickým náčrtům.

Měkké tužky se značí písmenem B (znamená „black“ neboli černý). Ty jsou mastné a zanechávají sytou tmavou stopu. Ke kreslení se nejlépe hodí měkké tužky s označením 3B až 6B. Protože se snadno rozmažou, je nutné hotové kresby fixovat.

Na polovině cesty mezi tvrdostí a měkkostí jsou tužky s označením F a HB.

Tužky vhodné pro použití ve škole

mají čtyři stupně tvrdosti. Tužka číslo jedna odpovídá tužce s označením tvrdosti 2B, tužka číslo dvě koresponduje s označením tuhy B. Písmeno H se rovná tužce s tvrdostí číslo tři a čtvrtý stupeň tvrdosti odpovídá písmenu 2H.

Pastely

Zprvu jsem zvažovala zařazení pastelu mezi kresebné pomůcky, poněvadž pastel stojí na pomezí mezi kresbou a malbou. Navíc bych použití pastelu doporučila těm, kdo už mají s kresbou zátiší jinými kreslicími prostředky nějaké zkušenosti. Přesto mi dovolu, abych zmínila alespoň základní charakteristiky a rozdělení. Pastely zpravidla bývají válcovitého či hranatého tvaru.

Voskové pastely

zpravidla dostaneme ve tvaru válcových roubíků pod označením WAX. Jsou mastné, dobře lnou k papíru a jsou na světle stálé. S voskovým pastelem se pracuje podobně jako s pastelkami. Buď se kreslí pouze linie, nebo se vyplňují plochy. Pro dosažení sytých barev je potřeba většího tlaku na pastel. Gumování je v tomto případě poměrně obtížné. Nejprve se musí řezáčkem či

nožem seškrábnout vosk a pak opatrně použít plastickou gumu. Vhodným podkladem pro práci s voskovým pastelem je školní čtverka.

Olejové pastely

jsou odvozenina voskového pastelu. Mají téměř stejné vlastnosti jako voskovka. Olejové pastely jsou jemnější a umožňují nanášet světlé barvy na tmavé stejným způsobem, jako je tomu u opravdových pastelů.

Suché pastely

jsou velmi křehké, snadno se roztírají a dokonale kryjí. Jakost pastelu se řídí křehkostí, to znamená, že čím je pastel křehčí, tím je jemnější. Pastelové barvy se dají dobře odstranit plastickou gumou nebo čistým hadříkem. Kresba pastelem je na světle stálá, ale je velmi citlivá na mechanické poškození. Proto se musí fixovat. Bohužel tekuté fixační prostředky mění barvu pastelů. Z tohoto důvodu někteří autoři doporučují jemně fixovat během práce a hotové dílo zakrýt sklem a uzavřít do pasparty.

Uhly

Mají nezastupitelnou úlohu v kresbě, zejména v kresbě zátiší. Je to materiál jednobarevný a suchý. Při kresbě uhlem bychom měli používat formáty papíru alespoň A2 a větší a zvolit hrubší stranu papíru, na které se prášek z uhlí dobře uchytí. Kresba uhlem se musí na závěr fixovat. Mezi kreslíři jsou známy dva druhy uhlí. Uhlí přírodní a uhlí lisované.

Uhlí přírodní

Získává se pálením olšových, lipových, nebo březových větvíček bez přístupu vzduchu. Při kresbě přírodním uhlem vzniká nestejněměrná stopa. Ta se liší podle tvrdosti vypálené větvičky. Snadno se roztírá a kresba se dá

lehce z papíru odstranit hadříkem nebo plastickou gumou. Přírodní uhlí má šedočerný tón, který nikdy nevytvoří hlubokou čern. Je vhodný zejména pro studijní kresby přírody.

Umělý uhlí (nebo také lisovaný)

Je vyráběn z jemného prachu černého uhlí, do kterého se přidává malé množství rostlinného lepidla. Lisuje se do kulatých dvanáct až třináct centimetrů dlouhých tyčinek. Před prací zlomíme tyčinku napůl, abychom předešli jejímu zlomení. Navíc se tak lépe drží v ruce. Stopa je sytá, mastná a stejnoměrná. Umělý uhlí se stírá z podkladu hůře než přírodní uhlí.

Rudky

Vyrábějí se z přírodní železité hlínky. Nejčastěji má hnědé, hnědočervené nebo červené tóny. Práce s rudkou je podobná práci s uhlím. Rudka je ale tvrdší a je mastnější, než uhlí. Ve vlhkém podkladě se rozpouští. Při práci s rudkou bych doporučila papíry formátu A3 a větší.

Tuše, inkousty a skriptol

Jedná se o tekuté materiály, které nanášíme štětcem, ocelovým perem či bambusovým perem nebo brkem. Ve škole, obzvláště u menších dětí, je ale nejvhodnější použít dřevěné dřívko. Stejně tak můžeme použít například starý vypsání fix, jehož plstěný hrot namáčíme do tuše či inkoustu.

Stejně jako při práci s tužkou i zde platí, že bychom měli používat spíše menší formáty papíru. Jelikož se jedná, jak je již výše napsáno, o tekuté materiály, měli bychom ve školní praxi dbát na bezpečnost a zajistit, aby se nerozlily.

Kvalitní *černé tuše* se vyrábějí ze sazí, vznikajících pálením určitých olejů. Zpravidla se do nich ještě přidává šelakové mýdlo.

Existují i *barevné tuše*, které jsou transparentní a mají měkké barevné odstíny. Bohužel nevýhodou těchto barevných tuší je, že vlivem světla blednou. Známe dva druhy barevných tuší: ředitelné vodou a tuše, které jsou odolné vůči vodě.

Inkousty jsou tekutější než tuše a většinou zůstávají rozpustné ve vodě, proto se dají ředit i rozmývat a stejně tak zapouštět do vlhkých podkladů. V obchodech jsou k dostání v různých barvách. Nejčastější a zároveň pro naši práci nejvhodnější se ale jeví inkousty barvy modré a černé.

Skriptol je tuší podobná tekutina, která je však řidší, dobře stéká z pera a nezasychá tak rychle jako tuš. Je vhodný pro kreslení, malování, ale zejména ke psaní.

Fixy (flomastery)

Jsou vlastně knotová plstěná pera s náplní barviva. Mají sytou plynulou stopu, která se vpíjí do podkladu. V obchodech lze koupit fixy s různou tloušťkou hrotů. Existují dva druhy fix. Lihové a vodorozpustné. Pro děti jsou vhodnější vodorozpustné fixy. Ty se navíc dají rozmývat. Lihové fixy se používají k popisování výrobků a cenovek, poněvadž barva lihového fixu drží na různých materiálech. Pro kresbu fixy je vhodný papír s velmi hladkým povrchem.

Propisovací tužky

Zpravidla jsou modré barvy, ale pro naše účely je lepší zvolit černou barvu. Linie, nakreslené propisovací tužkou, po čase vyblednou, protože nejsou na světle stálé. Navíc se kresby nedají opravovat. Proto necháváme falešné čáry vedle definitivních, protože to zvyšuje napětí uvnitř kresby.

Kresebné pomůcky a nástroje¹

¹ V této kapitole jsem se opírala o tyto knihy:

Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990. str. 17, 18

Parramón, J. M., *Jak kreslit*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. str. 33

Smith, S., *Kurz kresby*. Praha: Ikar ve spolupráci s knižním klubem, 1995. str. 24

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 21

Tartarová-Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. str. 41

Pera

Dříve se kreslilo seříznutým rákosem či seříznutým brkem. Ocelová pera jsou sice mladší, ale jsou to odolné a spolehlivé kreslicí prostředky.

Pro kresbu perem a tuší je důležité použít papír, který má hladší povrch, protože špička pera nesmí zadržovat.

Perokresba je velice náročná technika, poněvadž nesprávně nakreslenou linii již nelze opravit. Začátečníci se tak často uchylují k tomu, že si kresbu nejprve předkreslují tužkou, následně obtáhnou perem a poté kresbu tužkou vygumují. To je ale chybný postup, jelikož kresba tak ztratí na atraktivnosti, lehkosti a živelnosti. Naopak řazení linií vedle sebe a hledání tvaru dodá perokresbě její typický ráz.

Kresbu perem by bylo, myslím, vhodné použít až po předchozí kresbě dřívkem či starým fixem, kdy už se děti s takovýmto druhem práce seznámí.

Dřívka

Dřívka si můžeme sami vyrobit z měkkého dřeva seříznutím do špičky či úzkého dlátka. Je nutné, aby to bylo takové dřevo, které se nerozmáčí a neroztřepe. Kreslíme s ním tak, že jej po namočení do tuše vždy zlehka otřeme o hrdlo lahvičky. Nikdy také nenecháme zaschnout tuš, skriptol nebo inkoust na hrotu dřívka, ihned jej otíráme, neboť dřevo tekutinu nejen přenáší, ale i vsakuje.

Štětce

Nejkvalitnější štětce pro kresbu tuší se vyrábějí ze sobolích či mangustích chlupů. Dále se používají kupříkladu chlupy kuní, vydří, jezevčí či bobří. Tyto chlupy jsou upevněny do kovových objímek a nasazeny na dřevěnou násadku. Cena těchto štětců je poměrně vysoká, ale při dobré péči nám mohou vydržet řadu let. Proto štětec udržujeme v čistotě, po každé práci pečlivě umyjeme a přebytečnou vodu utřeme do hadříku, nikoli stiskem prstů. (Vlas se pak zamastí a špatně přijímá další barvu.) Pro školní účely nám postačí levnější štětce. Ale i ty si zaslouží správnou údržbu, proto děti předem naučíme, jak s nimi správně zacházet.

Ohebný vlas štětce nám umožní kreslit jak tenké linky, tak malovat velké plochy, takže mohou vznikat silné a široké tahy, ale i jemné detaily. Ovšem práce s tuší a štětcem vyžaduje velkou zručnost a určitou zkušenost. Při kresbě štětcem je důležité mít vždy po ruce dobrý sací papír.

Těrky

Jsou další pomůckou kreslíře. Je to trubička z pevně stočeného papíru k jednomu konci zúžená. Používá se k roztírání a míchání měkkých kreslířských materiálů jako je pastel, uhlí nebo křída. Roztíráním získáme jemné přechody, různé efekty, ale třeba i více barev.

Podložky

Patří mezi základní kreslicí pomůcky. Může to být kupříkladu lipové rýsovací prkno, sololitová deska či lepenková podložka. Zkrátka cokoliv, co nám zajistí pevný a rovný poklad pod kreslicí papír. Ten na podložku upevníme lepicí páskou, ocelovými sponkami či zasunutím do plátěných růžků (v případě lepenkové podložky).

Pokud nevlastníme malířský stojan, můžeme si podložku položit na klín. Ovšem tato varianta je nepohodlná a neumožňuje nám poodstoupit a podívat se na výkres. Proto si můžeme kreslicí desku podepřít na stole několika těžkými knihami.

Gumy

Užívají se k opravě a k dokončování kreseb. Guma nám pomůže vykreslit místa, vyjasní ty části obrazu, kam dopadá světlo. Častým a intenzivním gumováním se ale poškozují vlákna papíru. A na to bychom měli děti upozornit. Proto gumu používáme s rozvahou. Existují měkké gumy, které před použitím očistíme o dřevo. Plastickou gumu používáme převážně při kresbách uhlím.

Fixativy

Jak jsem se již zmínila, kresby, které se dají snadno setřít z papíru, je nutno zafixovat. Tak se na povrchu papíru vytvoří slabá bezbarvá vrstva, která chrání kresbu před poškozením. Fixativ je roztok některých pryskyřic v poloprchavém nebo prchavém rozpouštědle, který se na kresby rozprašuje pomocí fixírky.

Vodové fixativy se vyrobí rozpuštěním vhodného lepidla ve vodě. Denaturovaný líh se přidává do *poloprchavých fixativů*, urychlí se tak jejich schnutí. Nejrychleji schnou *prchavé fixativy*, které obsahují pryskyřice rozpuštěné v prchavých látkách jako je benzín, líh či terpentýn. Pro školní potřeby se také často používá lak na vlasy. Domnívám se, že práci s fixírkou by měl provádět výhradně učitel.

2.4. Jaký papír si zvolit¹

Obecně se dá říci, že existuje nepřeberné množství materiálů a povrchů, na které se dá kreslit. Ať už to je křídová kresba na asfaltové silnici či pokreslené zdi na školní chodbě. Zajímavě působí například kresba voskovým pastelem na smirkový papír. Ovšem nejběžnějším podkladem pro kresbu je papír.

Velikost a druh papíru může podstatně změnit výsledný charakter kresby, proto bychom výběr papíru neměli podcenit. V obchodech lze koupit papír nejrozličnějších barev, struktur, hustot a formátů. Při výběru bychom se měli řídit námětem a technikou kresby. Navíc kreslicí nástroje vytvářejí na různých druzích papíru odlišné efekty.

¹ V této kapitole jsem čerpala převážně z těchto titulů:

Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990. str. 12, 13

Smith, S., *Kurs kresby*. Praha: Ikar ve spolupráci s Knižním klubem, 1995.

Tartarová-Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. str. 31,

Papír si můžeme i sami upravit. Můžeme jej mechanicky zdrsňt různými kartáči, hřebeny či smirkovým papírem. Kresba tak získá na sytosti a výraznosti. Při práci ale musíme dbát, aby se nám papír neprotrhl. Další možností je papír navlhčit. Linie se na vlhkém papíru rozpíjí a rozostří a vytvářejí nepředvídatelné stopy. Kresbu na vlhký podklad, myslím, ocení malé i velké děti.

Kvalita papíru, na který kreslíme, v podstatě závisí na surovině, z níž se vyrábí. Touto surovinou může být celulóza (dřevo), recyklovaný papír, hadrovina smíchaná s buničinou atd. Významným faktorem ovlivňujícím kvalitu papíru je obsah pojidla, neboť to určuje pevnost papíru. Papír se dnes převážně vyrábí ze dřeva, které se rozmělní na vláknitou papírovinu, a ta se ždímá a suší na drátěných sítích. Dále se pak povrch papíru různě upravuje podle toho, k jakému účelu bude později sloužit.

Normalizované rozměry papíru

Papíry se zpravidla vyrábějí v rolích normalizovaných velikostí a dále se pak řezou na formáty. Rozměry archových papírů jsou jednotně normalizovány tak, že jednotlivé formáty zachovávají poměr šířky k délce, takže každý další rozměr vzniká půlením předcházejícího poměru.

Normalizované formáty papíru řady A:

A0 – 841 x 1189 mm

A1 – 594 x 841 mm

A2 – 420 x 594 mm

A3 – 297 x 420 mm

A4 – 210 x 297 mm

A5 – 148 x 210 mm

A6 – 105 x 148 mm

Nejběžnější druhy papíru vyráběného pro školu jsou velikosti velké čtvrtky A3, malé A4, sešitu A5. Tyto normalizované formáty často ještě upravujeme v závislosti na námětu práce.

Pro naši běžnou školní praxi nejčastěji využijeme tyto druhy papíru:

Kreslicí papír

Nejčastěji se s ním setkáme ve škole. Na jedné straně má hrubší a na druhé straně jemnější strukturu. Hladší strana se hodí pro kresbu tužkou, perem, štětcem. Hrubší stranu využijeme pro kresbu měkčím materiálem jako je rudka, uhlí či pastel.

Balicí papír

Je k dostání v různých kvalitách i barvách. Kreslíři zpravidla využívají jeho rubovou stranu, poněvadž ta je hrubší a lépe se na ní uchytí kreslicí materiál. Bohužel má tu nevýhodu, že časem, zvláště na světle, žloutne. Balicí papír je vhodný podklad pro studijní kresby uhlím či rudkou, dále ke kresbě tužkou nebo pastelem.

Kladívkový papír

Je oboustranně hlazený a tužší. Hodí se zejména k přesnějším pracím, je výborným podkladem pro perokresby.

Křídový papír

Je lesklý a hladký. Po obou stranách je potřený směsí kaolinu a běloby, spojené lepidlem. Nejlépe se na něj kreslí fixy, propisovacími tužkami, perem apod.

Kancelářský papír

Obsahuje co nejmenší množství méněcenných plnidel; je tenký, dobře klížený a hlazený. Užijeme ho při kresbě tužkou, perem, štětcem, fixy, a dalšími materiály, které snesou hladký povrch.

Skicovací papír

Je nažloutlý a málo hlazený po obou stranách. Vynikne na něm kresba suchým materiálem, jako je pastel, uhlé nebo rudka. Dále se používá, jak již název napovídá, ke skicování.

Dále si s dětmi můžeme ve škole vyrobit *ruční papír*. Ten je oboustranně hrubý, proto je na něj vhodné kreslit suchými materiály.

2.5. Perspektiva v zátiší¹

Kreslíř se snaží zachytit co nejvěrněji viděnou trojrozměrnou realitu do plochy. Pracuje tedy pouze se dvěma rozměry: výškou a šířkou. Třetí rozměr, hloubku, musí simulovat právě pomocí perspektivy a dále pomocí objemu. Objem vytváříme pomocí účinků světla a stínů. Ale o tom až v další kapitole.

Kupříkladu u kresby krajiny kreslíř dosáhne iluze hloubky tak, že klade jednotlivé plány obrazu za sebe. Ale zátiší je umístěno příliš blízko divákovi. Proto, aby byla kresba podařená, musí se řídit složitými zákony perspektivy.

Bylo by, myslím, vhodné osvětlit několik pojmů týkajících se perspektivy:

¹ V této kapitole jsem čerpala převážně z těchto titulů:

Parramón, J. M., *Světlo a stín*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. str. 54

Smith, S., *Kurz kresby*. Praha: Ikar ve spolupráci s Knižním klubem, 1995.

Parramón, J. M., *Jak kreslit*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. str. 66

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd.,

Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 11,12

Perspektiva je tedy zobrazování předmětů a prostorů přesně tak, aby vznikl co nejvěrnější obraz skutečnosti, jak jej vidíme z jednoho bodu. Jiný autor uvádí, že je to pohled do dálky se zdánlivým sbíháním rovnoběžných čar a s postupným zmenšováním vzdálenějších předmětů.

Horizont znamená v perspektivě pomyslnou linii, která vede napříč rovinou obrazu ve výši pozorovatelova oka. V přírodě tato linie znamená čáru, na níž se zdánlivě setkává moře (nebo rovina země) s oblohou.

Úběžník je bod na horizontu, který představuje velkou vzdálenost.

Nezapomenout soustředěně pozorovat kreslený objekt je jedno ze základních pravidel, která nám pomohou proniknout do základů perspektivy.

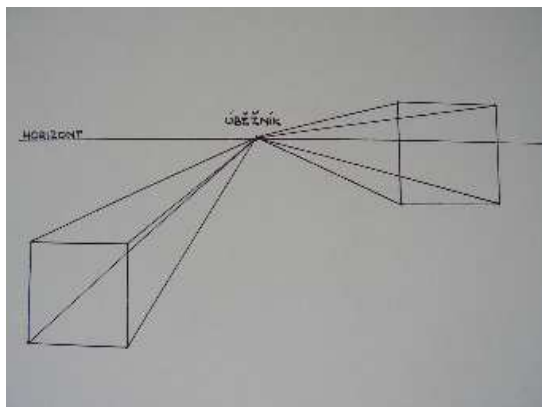
Dále bychom si měli uvědomit, že čím jsou předměty vzdálenější, tím vypadají menší. Nakonec se jeví tak malé, že nám zcela zmizí z dohledu. Příkladem může být řada předmětů stejné velikosti, která se před námi táhne do dálky. Přestože jsou předměty stejně velké, jeví se nám nejbližší předmět největší a nejvzdálenější předmět se nám jeví jako nejmenší. Toto se nazývá **perspektivní zmenšování**.

Stejně tak bychom si měli zapamatovat, že se vzrůstající vzdáleností se rovnoběžky vedoucí od nás vzájemně přibližují. Mluvíme o takzvaném **perspektivním zkracování**. Nakonec dosáhnou bodu, ve kterém nám zmizí z dohledu. Tomuto bodu se říká úběžník.

Důležité je všimnout si také toho, z jakého místa pozorujeme kreslený objekt (tvar a úhly totožného předmětu se mění v závislosti na tom, odkud jej pozorujeme). A to už se dostáváme k druhům perspektivy.

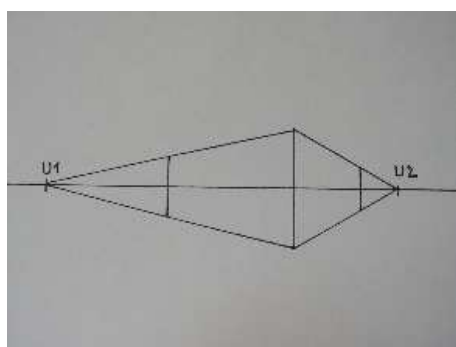
Pokud se na předmět díváme zpredu tak, že je rovnoběžný s rovinou obrazu, jedná se o **jednouběžníkovou perspektivu**. Někdy se jí také říká paralelní nebo také lineární. Jedná se o nejjednodušší typ perspektivy, protože se zde

zabýváme pouze jedním úběžníkem. Zde si tedy zapamatujme, že rovnoběžky kolmé k rovině obrazu se sbíhají, zatímco rovnoběžky paralelní s rovinou zůstávají rovnoběžné. Ovšem málokdy se na předměty díváme pouze zepředu.

Obr. 4. Jednouúběžníková perspektiva.

Pokud se díváme na předmět a vidíme více než dvě strany objektu, jedná se o **dvojuúběžníkovou perspektivu**. Můžeme se setkat i s názvem šikmá nebo také nárožní. U tohoto typu perspektivního zobrazení si můžeme všimnout, že hrana pozorovaného předmětu je k nám nejbližší, přičemž každá strana je k nám natočena v jiném úhlu a má svůj vlastní úběžník.

Obr. 5. Dvojuúběžníková perspektiva

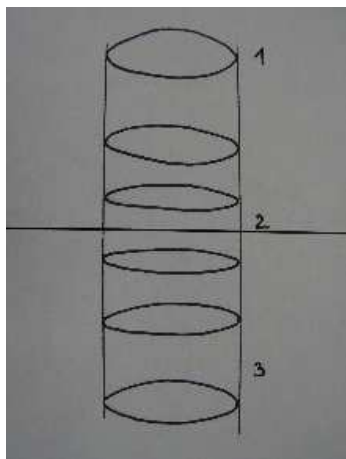
Můžeme se setkat i s takzvanou **trojstředou perspektivou**. (Někteří autoři ji nazývají také ptačí.) V tomto zobrazení je k nám nejbližší roh předmětu. Je založena na třech úběžnících a užívá se ke znázornění předmětu při pohledu seshora nebo zespodu. Úběžné body nám v tomto případě leží nad nebo pod čarou horizontu. V klasicky pojatém zátiší se ovšem s tímto druhem perspektivy téměř nesetkáme.

Dalším typem perspektivy, která se v kresbě zátiší obvykle neuplatňuje, je **vzdušná perspektiva**. Ta využívá barev k vytvoření iluze hloubky tak, že předměty umístěné blízko se jeví jako sytě zbarvené s příměsí teplých tónů. Vzdálené předměty a objekty, od pozorovatele oddělené vrstvami vzduchu, mají zpravidla šedomodré tóny a mají obecně bledší nádech a rozostřené obrysy.

Měli bychom si uvědomit, že je nutné, aby všechny prvky zátiší na jednom obraze byly zobrazeny v jedné perspektivě.

Podle umístění horizontu se řídí buď pohled ze shora, takzvaný **nadhled**, nebo pohled zdola, neboli **podhled**.

Těleso, na které se díváme v **přímém pohledu**, je částečně nad horizontem a částečně pod horizontem. Pokud má těleso základnu ve výši očí, vnímáme ji jako úsečku.

Obr. 6. Příklad, jak se mění tvar elipsy v závislosti na úhlu pohledu.

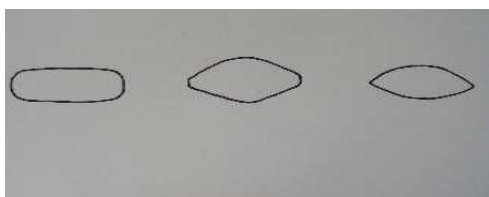
1 Podhled, 2 Horizont, 3 Nadhled

Při perspektivním zobrazování může dojít k některým chybám. Abychom jim předešli, měli bychom si zapamatovat několik následujících poznatků.

Každý předmět je určitým způsobem podobný nějakému z geometrických těles (případně kombinaci dvou geometrických těles). Například jablko bychom mohli připodobnit ke kouli, knihu ke kvádru, hrnek k válci.

Dále bychom si měli uvědomit, že koule je v perspektivě vždy koule.

Zejména v kresbě zátiší uplatníme poznatek o kresbě kruhu, který se vписuje do čtverce a při sklopení pak vzniká elipsa. Pokud je ale ve výšce očí, tedy na horizontu, vnímáme ji jako úsečku. Elipsa nesmí být zašpičatělá ani hranatá. Musí být ve svých vrcholech oblá.

Obr. 7. Tři příklady špatně nakreslené elipsy

V neposlední řadě si jistě všimneme, že nakloněné předměty mají svislé hrany kolmé na svou nakloněnou základnu.

Plány obrazu

Obraz obsahuje takzvané plány. Plocha obrazu se tak pomyslně rozdělí na tři vodorovné části. *První plán obrazu*, neboli *popředí*, zpravidla obsahuje velké množství detailů. Ústřední motiv celého obrazu bývá obvykle znázorněn v *druhém plánu*, někdy se také nazývá *střed* a bývá považován za hlavní část obrazu. *Třetí plán obrazu*, takzvané *pozadí*, nám určuje prostor a vzdálenost.

Metody poměřování

V rámci kapitoly o perspektivě by bylo vhodné zmínit se o metodách poměřování, které nám pomohou pochopit perspektivu a lépe vystihnout složitější prostorové vztahy.

Vizování

Je to postup pomocí něhož přenášíme kreslenou realitu na papír. Vizování je nezbytné u zátiší a provádíme ho tak, že v napjaté paži držíme vizovátka, což je vlastně jakákoliv rovná tyčinka; použít můžeme například tužku, štětec nebo špejli. Palec posouváme po tyčince tak, abychom zachytili nehtem palce určitou promítnutou délku od konce tyčinky. Na papír si pak přeneseme pomyslnou délku (měřítko), podle kterého vše ostatní velikostně srovnáváme. Tato tyčinka nám pomáhá i k přenášení úhlů.

Použití rámu se sítí

Tato metoda využívá nitěné sítě napjaté v rámu. Objekt, který hodláme kreslit, je umístěn za rámem. Horizontálně a vertikálně umístěné nitě slouží jako pomocné čáry, jež kreslíři pomáhají určovat polohu a relativní velikost prvků v zobrazovaném prostoru.

Geometrická síť

Je to metoda, kterou lze přesně zachytit perspektivu a proporce. Před začátkem práce narýsujeme síť na papír, případně můžeme použít milimetrový papír. Při práci pak kreslíř stejnou síť v duchu přikládá na kreslený objekt. Použití geometrické sítě je zvlášť vhodné pro kreslení složitých obrazů, kde jsou důležité vzájemné prostorové vztahy jednotlivých objektů.

Použití výše uvedených metod poměřování má začínajícímu kreslíři pomoci kreslit s větší sebedůvěrou a hlavně s větší přesností. Postupem času, kdy získá v přenášení tvarů a proporcí zkušenost, bude více spoléhat na vlastní oči a tyto pomocné metody již nebude potřebovat.

2.6. Světlo a stín¹

Světlo je základem jakéhokoliv zobrazení reality. Stíny nám udávají tvar předmětu a dávají vyniknout objemu. Tvar a velikost stínu jsou dány několika faktory. Intenzitou osvětlení, tvarem a velikostí osvětleného předmětu, a také směrem osvětlení. V zásadě rozlišujeme dva základní principy pojetí světla. Jsou to psychologické a fyzikální aspekty.

Fyzikální aspekty světla

Druhy osvětlení

Obecně existují dva druhy osvětlení podle jejich zdroje. Můžeme pracovat při přírodním či umělém světle. Obě mají své přednosti i nevýhody.

Přírozené zdroje světla, což může být slunce či měsíc, dodávají modelu jednotné osvětlení. Bohužel tento typ osvětlení se během dne mění (je jiný úhel světla), a navíc je závislý na počasí. Denní doba ovlivňuje kvalitu světla. Například nejkratší stíny jsou v poledne, kdy máme slunce přímo nad hlavou.

¹ V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Tartarová – Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. str. 15, 16

Parramón, J. M., *Světlo a stín*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. str. 20-29

Naopak brzy ráno nebo pozdě odpoledne předměty vrhají stíny dlouhé a šikmé, protože slunce je níž na obloze.

Pro časově náročné práce bych doporučila spíše *umělé zdroje* světla, jako je žárovka, zářivka, popřípadě svíčka. Jejich nespornou výhodou je, že jsou kreslíři k dispozici kdykoliv. Umělé světlo by však nemělo být příliš silné.

Uvedené zdroje světla se používají buď samostatně nebo se kombinují. Pokud použijeme kombinaci výše uvedených zdrojů, říkáme, že je model osvětlen základním světlem a dalšími doplňkovými zdroji. Kupříkladu jako *základní světlo* to může být denní světlo, prostupující oknem na model, přičemž některé části modelu, ukryté ve stínu, můžeme změkčit pomocí odrazové desky nebo lampou, tedy *doplňkovým světlem*.

Světlo a stín

Vlastní (nebo také skutečný) *stín* je na protilehlé straně předmětu než je zdroj světla. Dalo by se říci, že vlastní stín je místo, kde na model nedopadají paprsky světla. Předmět, který je osvětlen, vrhá stín na jiné těleso, pozadí nebo podložku. Tento stín nazýváme *vržený stín*. Tvar vrženého stínu je deformovaný do šířky i délky a přizpůsobuje se měnícím se obrysům podložky či jiného tělesa, které stojí vedle osvětleného předmětu. Pokud je zdroj světla přímo nad modelem, je vržený stín malý a krátký. Posuneme-li však zdroj na jednu či na druhou stranu, stín se prodlouží. Nejtmavší vržený stín je v blízkosti předmětu a je tmavší než vlastní stín. Vržený stín se vytváří tam, kde samotný předmět brání proniknutí paprsků světla.

Polostín nalezneme na těch místech předmětu, kam světelné paprsky dopadají pod ostrým úhlem. Polostín tak tvoří jemný přechod mezi světlem a vlastním stínem předmětu.

Odražené světlo. Objevuje se tam, kde je stín, a vzniká odražením od jiného tělesa. Odražené světlo je komplementární světlo, nepřímo osvětluje ty části

objektu, které jsou ve stínu. Toto světlo si můžeme uměle vytvořit pomocí odrazové desky.

Světlo představuje v malířské terminologii místo, kam dopadají paprsky světelného zdroje. Patří mezi významné výrazové prvky, poněvadž zdůrazňuje tvar, objem i barvu předmětu. Předmět s matným povrchem má světla měkká a rozptýlená. Zatímco předmět s lesklým povrchem má světla jasná a zřetelná. Pak hovoříme o lesku. *Lesk* vzniká na tom místě předmětu, odkud se paprsky světla nejvíce odrážejí do našeho oka.

Psychologické aspekty světla

Co se týče psychologické stránky světla, rozeznáváme tři faktory, které umožňují umělci vyjádřit se pomocí světla. Je to směr světla, množství světla a kvalita světla.

Směr světla

Náladu, jakou bude výsledná kresba mít, ovlivňuje právě směr světla. Jak je již výše uvedeno, u přirozených zdrojů záleží na denní době. U umělých zdrojů si můžeme směr světla zpravidla nastavit. Objekt může být osvětlen zezdola, seshora, zepředu, zezadu nebo ze strany.

- Frontální osvětlení

Pokud objekt osvětlíme zepředu, říkáme, že je osvětlen frontálně. Stíny za takto osvětleným předmětem jsou skryté. Iluze objemu je v tomto případě minimální, spíše vnímáme barvu předmětu. Frontální osvětlení způsobuje, že modely vystupují do popředí před tmavým pozadím, které pohlcuje záření nejsvětlejších barev.

- Osvětlení seshora

Málo používaným typem osvětlení je osvětlení seshora. To vytváří stíny, které zvětšují objem. Na druhou stranu ale snižují zřetelnost rysů.

- Osvětlení zezdola

Umělci jej používají jen zřídka, pokud chtějí vyjádřit určité pocity nebo pokud chtějí vytvořit speciální efekty či neskutečné tvary.

- Laterální osvětlení

Pokud světlo dopadá na boční stranu předmětu a druhá část předmětu je ponechána ve velkém stínu, hovoříme o takzvaném laterálním osvětlení. Tento druh osvětlení zvýrazňuje objem v dramatickém efektu.

- Osvětlení zezadu

Zadního osvětlení dosáhneme tak, že zdroj světla umístíme mezi model a pozadí. Při osvětlení zezadu vznikají kolem předmětu osvětlené kontury, které připomínají jakousi svatozář. Vzniká zde ale potlačení objemu. Pro naše účely je toto osvětlení nevhodné, protože tělesa mají nečitelný tvar. Proto tento druh osvětlení můžeme vyvážit druhým zdrojem namířeným z boku.

- Laterálně frontální osvětlení

Pokud použijeme osvětlení pod úhlem 45°, jedná se o laterálně frontální osvětlení. Vzniká při něm dokonalá iluze objemu a hloubky a z tohoto důvodu je nejčastěji používaným typem osvětlení. A tak i my bychom měli používat ve školní praxi co nejčastěji tento druh světla, protože žákům pomůže lépe vystihnout tvar a objem předmětů.

Množství světla

Intenzita osvětlení ovlivňuje kontrast a mění šerosvit.¹ Při slabém osvětlení špatně vnímáme odražené světlo a zároveň malé množství světla potlačuje tvorbu tmavých stínů. Naproti tomu příliš světla opticky zmenšuje objem.

Kvalita světla

¹ Šerosvit je technika užívaná zejména v barokní malbě. Využívá toho, že v každém stínu je obsaženo trochu světla. Tuto techniku využíval již v renesanci Leonardo da Vinci (1452-1519).

Přímé osvětlení, jaké nám poskytne například žárovka v bodové lampě, vytváří ostré kontrasty a výrazné stíny podél osvětlených ploch. Ty odrážejí dopadající světlo s výraznými efekty, které využíváme v dramatickém či tragickém pojetí díla. Světlo přímého osvětlení se koncentruje přímo na model z pevného bodu a potlačuje tak šerosvit. Jako přímé osvětlení můžeme označit jakýkoliv druh umělého osvětlení, kromě fluorescenčního. Stejně tak přirozené světlo dopadající oknem na model se dá považovat za přímé světlo.

Pokud použijeme umělé osvětlení, můžeme ho rozptýlit odrazem z bílého povrchu směrem na model nebo lze účinkům přímého světla čelit tím, že odrazovou plochu umístíme na opačnou stranu než je zdroj světla a model postavíme doprostřed mezi ně. Odrazovou plochou může být například arch obyčejného bílého papíru nebo bílá textilie.

Rozptýlené světlo, někdy se můžeme setkat s pojmem difúzní světlo, osvětluje předměty měkkým, stejnoměrným světlem bez větších kontrastů. Stíny modelu, osvětleného rozptýleným světlem, mají obecně jemnější charakter a toto světlo jakoby model obklopuje. Navíc barvy předmětů mívají zpravidla stejnou intenzitu a světlené plochy nejsou tak živé jako u přímého osvětlení. Příkladem rozptýleného světla může být například přirozené světlo za pošmourného dne nebo se sluncem napůl ukrytým za mraky, fluorescenční osvětlení, dále pak nepřímé umělé světlo, zkrátka jakýkoliv zdroj rozptýleného světla.

Techniky stínování¹

Abychom vystihli hloubku předmětů a tím jim dali trojrozměrný vzhled, použijeme metodu stínování. Nejjednodušší způsob je měnění tlaku na kresebný nástroj. Tím se mění intenzita vytvářených stop. V zásadě bychom

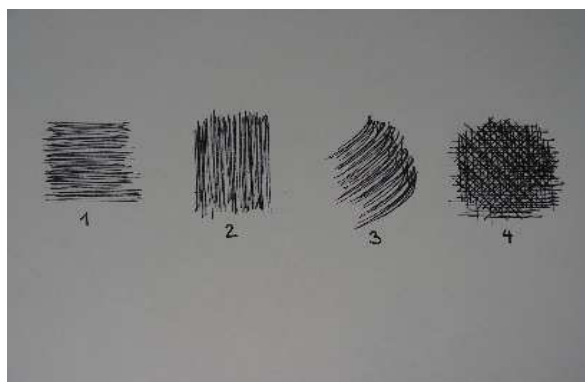
¹ V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Smith, S., *Kurz kresby*. Praha: Ikar ve spolupráci s Knižním klubem, 1995. str. 44, 45

Tartarová – Tomková, M., *Tužkou, uhlím, barvami*. Praha: Mladá fronta, 1973. str. 36-38

při stínování měli dodržovat formu, to znamená kopírovat tvar kresleného objektu.

- *Klasické stínování* se provádí tak, že se na místo, které chceme vystínovat nanáší pod úhlem asi 45° rovnoběžné čáry. Pokud chceme vyjádřit hlubší stín, klademe čáry blíže vedle sebe nebo více přitlačíme na kresebný materiál.
- *Křížové šrafování* je podobné klasickému stínování v první fázi, kdy se také nanáší řada rovnoběžných čar pod úhlem 45° . Pak se přes ni nanese další řada čar, které jsou k nim kolmé. Další variantu této techniky můžeme vytvořit tak, že přes sebe křížem kreslíme krátké křivky.
- *Šrafování* je nejrozšířenější a nejpoužívanější způsob stínování. Je to vlastně řada rovnoběžných čar nakreslených vedle sebe pod libovolným úhlem. Tím, že změníme délku, sílu nebo vzájemnou vzdálenost čar, dosáhneme různých efektů. Známe čtyři druhy šrafů (linií). Linie kreslené napříč tvar modelu změkčují. Dojem tvrdosti naopak působí linie kreslené ve svislém směru. Pro zvýraznění objemu použijeme linie kreslené v obloucích a křivkách. Linie, které se kříží ve všech směrech, působí zase plošně. Vhodnou kombinací všech čtyř druhů linií dosáhneme velké výrazové síly.

Obr. 8. Druhy šrafování: 1. Linie kreslené napříč. 2. Linie vedené svisle.
3. Linie kreslené v obloucích a křivkách. 4. Čáry se kříží ve všech směrech.

- *Tečkování* je vlastně hromadění různého množství teček vedle sebe. Můžeme i měnit velikost teček. Tato technika je ale poměrně pracná a na základní škole ji používáme zřídka. Pokud se pro ni přesto rozhodneme, zvolíme raději menší formát papíru a kreslicí nástroj se širokou stopou, například silný fix. U této techniky si dáváme pozor na automatismus, tedy příliš pravidelné kladení teček vedle sebe.
- *Zrnění* se provádí tak, že se hrotem tužky vytváří na papíře krouživé pohyby.
- *Roztírání* kreslicího materiálu na povrchu papíru je další způsob stínování. Roztíráme pomocí prstu, hadříku nebo třerky a to tak, aby se šrafy rozplynuly do jemných, měkkých přechodů. Při práci dbáme na to, aby se nám kresba neušpinila. Proto tento postup vyžaduje mnoho zkušeností.
- *Tónování* vytvoříme širokou stopou kresebného materiálu bez šrafury a roztírání. (Například širokou hranou uhlu.) Nejsvětlejší místa v poslední fázi práce vybíráme plastickou gumou.
- *Lavírování* je rozmývání kresby vodou za pomoci štětce, případně hadru. Jde nám o to, abychom vytvořili různou škálu šedi. Další alternativou je nanášení šedi stejné intenzity přes sebe, čímž vzniknou různé tóny šedi.
- *Kolorování* se používá k zvýraznění kresby několika transparentními barvami, například akvarelem, mořidly, apod.

Poslední dvě jmenované techniky se ale na základní škole užívají jen zřídka.

2.7. Zákonitosti kompozice¹

Kompozice je uspořádání tvarových i barevných prvků v obraze podle určitých kritérií. Kompozice se řeší před započítím díla výběrem a uspořádáním předmětů, výběrem výřezu a úhlem pohledu. Výběr a uspořádání předmětů do značné míry ovlivňují výsledek, a proto bychom se měli snažit, aby dílo působilo harmonicky a účinek byl co nejsilnější. Podle toho, jaký záměr si umělec zvolí, může být kompozice vyvážená či nevyvážená, symetrická nebo asymetrická.²

Pokud začínáme komponovat zátiší, stojíme hned před několika úkoly. Musíme vybrat předměty a ty pak vhodně uspořádat do prostoru. Dále se pak musíme rozhodnout pro úhel pohledu, z něhož budeme při kresbě vycházet.

Výběr modelu

Pokud jsme kreslíři začátečníci, tak bychom si pro svou prvotní kresbu zátiší měli vybrat několik základních, nejlépe bílých či světlých geometrických tvarů. Pro další kresbu zátiší už si můžeme zvolit jakékoliv předměty. Od jablka až po složité nářadí. Někteří autoři odborné literatury zastávají názor, že bychom měli volit takové předměty, které k sobě patří, mají spolu nějakou souvislost. Jiní autoři se přiklánějí k takovému výběru, který je co nejpestřejší ve skladbě předmětů. Naprostá většina z nich se ale shoduje v tom, že by v zátiší měly být obsaženy předměty rozdílných tvarů a proporcí, a stejně tak různých struktur materiálů (textil, papír, sklo, kov,...).

¹ V této kapitole jsem čerpala převážně z těchto titulů:

Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990. str. 80

Parramón a kol., *Zátiší*. 1. vyd., Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1997. str. 10, 11

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd.,

Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 13

Weltonová, J., Harrisová, A., Watersová, E., *VELKÁ KNIHA – KRESBA – MALBA*. 1. vyd.,

Praha: CESTY, 1996. str. 28

² Symetrický znamená souměrně rozložený. Asymetrický znamená nerovnoměrně rozložený.

Předmět, který na sebe upoutává nejvíce pozornosti (svým tvarem, velikostí či barvou), se nazývá *dominanta*. Tou obvykle bývá vertikální předmět jako je například váza či láhev.

Součástí zátiší často bývá *drapérie*, což je v překladu těžká látka a v přeneseném významu ji chápeme jako řasení textilu. Používáme ji pro oživení skupiny předmětů a zpravidla ji zavěšujeme přes stěnu pozadí nebo pokládáme pod předměty. Pro správné zachycení drapérie je nutné zachytit strukturu materiálu a směr záhybů.

Uspořádání modelu

Obzvláště u zátiší je důležité umístění předmětů vzhledem k pozadí a k sobě navzájem. Při samotném komponování bychom předměty měli sestavit tak, abychom při frontálním pohledu viděli současně větší část z každého předmětu. Nejen začátečníci se při rozmísťování prvků dostanou do situace, že vyzkouší několik sestav, a teprve pak objeví tu pravou. Přestože jsou jednotlivé předměty různé, můžeme vytvořit dojem *symetrické* kompozice tak, že rovnoměrně rozmístíme prvky po obou stranách dominanty. Při pohledu na *asymetricky* uspořádané zátiší máme někdy pocit určité nahodilosti, spontánnosti. Ale ve skutečnosti to mohlo kreslíře stát hodně času a úsilí, než byl s prací hotov.

Většina umělců volí asymetrické uspořádání, protože působí dynamičtěji a vyvolává větší pocit svobody výrazu. Pokud chceme, aby přesně takto naše kompozice působila, neměli bychom dominantu umísťovat doprostřed. Stejně tak bychom se měli vyvarovat takového rozestavení předmětů, při němž středy jejich podstav leží na jedné přímce, a to v libovolném směru. Ve většině případů můžeme předměty uspořádat tak, že spojením středů podstav vznikne trojúhelník.

Možná nám při sestavování modelů pomůže nepsané pravidlo: dozadu stavíme nejvyšší předmět a nižší umístíme dopředu tak, aby nebyly od sebe

příliš daleko, ale ani příliš blízko. Pro pocit prostoru je důležité částečné překrývání předmětů. Neměli bychom ale dopustit jejich úplné překrytí.

Výběr úhlu pohledu

Výběr hlediska znamená úhel pohledu, v němž předměty ukážeme. Je to vztah mezi různými prvky ve smyslu velikosti, tvaru a barvy. Na tomto hledisku závisí výběr podstatných a méně důležitých částí či předmětů. V praxi tento výběr provádíme tak, že si předměty při sestavování různě natáčíme, pootáčíme a vytváříme různé zákryty a prostorové vztahy. Při tom zaměřujeme pozornost na různé předměty a tvary, přičemž jedna věc se může jevit jako důležitější než ostatní.

Jinou možnost představuje *výřez motivu*. To znamená, že nemusíme kreslit celou sestavu předmětů, ale můžeme si vybrat pouze tu část, která nás zajímá. K tomu nám může pomoci *hledáček*. Hledáček je vlastně rám vyrobený ze dvou černých lepenkových pravoúhelníků ve tvaru „L“. Používáme ho k výběru a výřezu námětu. Podle toho, jaké hledisko a výřez zvolíme, se bude odvíjet i výběr formátu papíru a jeho postavení: na šířku či na výšku.

Druhy kompozic

V praxi, a v kresbě ztíší obzvlášť, se nám často stává, že druh kompozice je určován námětem.

V *lineární kompozici* umělec zpravidla řeší konstrukci obrazu a rozvržení linií a tvarů v ploše. K tomu využívá různých výrazových prostředků jako je třeba kontrast světlých a tmavých linií a ploch, kontrast různých druhů linií a podobně.

- *Pásová kompozice* se hojně užívala v Egyptě. Výjevy jsou komponovány v pásích nad sebou.

- *Centrální kompozice* neboli kruhová kompozice
- *Horizontální kompozice* – uplatňují se v ní vodorovné linie
- *Zlatý řez* je jedno z pravidel kompozice nejen v umělecké tvorbě. Jedná se o rozvržení 3: 2 (2:3), které lidský mozek vnímá jako nejpříjemnější. Tyto poměry určili umělci již v renesanci.
- *Vertikální kompozice* – převažují v ní často svislé linie
- *Diagonální kompozice* – používali ji hojně barokní umělci
- *Spirálová kompozice* – využívá křivek, tuto kompozici najdeme například v barokních obrazech
- *Trojúhelníková (=pyramidální) kompozice* – užívali ji renesanční umělci
- *Pravoúhlá kompozice* – využívá opakování a kontrast prvků, je to vlastně kombinace horizontální a vertikální kompozice

Měli bychom si ovšem uvědomit, že se zpravidla neužívá pouze jedné kompozice, nýbrž se kompozice kombinují.

Mezi důležité kompoziční faktory patří světlo a barva.

Ve *světelné kompozici* je kompozičním činitelem světlo a stín. Je založena na uspořádání vztahů mezi osvětlenými a temnými plochami. Stínováním tak modelujeme objem předmětů. V *barevné kompozici* je hlavním elementem barva a barevné kontrasty.

Na základní škole výběr modelu, jeho uspořádání a výběr úhlu pohledu zpravidla provádí učitel. Alespoň při prvních hodinách kresby zátiší. Děti jsou ale velmi kreativní a nápadité, proto se nabízí možnost ponechat buď výběr nebo rozestavení předmětů na nich samotných. Navíc by to pro ně mohla být motivace, když si předměty vyberou a sestaví podle libosti (samozřejmě po konzultaci s učitelem).

2.8. Uchování hotového díla¹

Poslední úprava výtvarného díla se nazývá adjustace. Je to stejně důležitá činnost jako tvorba samotná, proto bychom ji neměli zanedbávat.

Signování

Nedílnou součástí každého hotového díla je i podpis neboli signatura; může to být i iniciála nebo autorská značka. Stejně tak bychom si měli ke kresbě zaznamenávat i datum a rok. Tyto poznámky bychom měli umísťovat do kresby s citem, vybrat pro ně kompozičně vhodné místo. Není pravdou, že nejvhodnějším místem pro podpis je jakékoliv volné místo v pravém dolním rohu kresby. Správně včleněný podpis totiž kresbu dotváří a uzavírá. Spolu tak tvoří jeden harmonický celek.

Fixování

Kresby, které jsou náchylné na setření, jako je uhl, rudka, suché pastely a podobně, je nutné fixovat. O druzích fixativů a jejich složení jsem se již zmínila v kapitole 2.3. Kresebné materiály a pomůcky.

Při nanášení fixativu je kresba ve vodorovné poloze. Nádobu s fixativem držíme alespoň 40 centimetrů od povrchu. Budeme-li ji držet příliš blízko, promáčíme papír a ten se pak zkroutí. Měli bychom začínat od levého horního rohu papíru a plynule pokračovat vodorovně a dolů. Fixativ na papír rozprašujeme jemnou a rovnoměrnou mlhou. Roztok nesmí vytvářet kapky nebo dokonce stékat. Je důležité, abychom s nádobkou neustále pohybovali. Po uschnutí papíru nanášíme fixativ ještě alespoň jednou. Počet opakování se řídí podle toho, zda se kresba rozmazává.

¹ V této kapitole jsem čerpala převážně z těchto knih:

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I.* 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str. 28

Tartarová-Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami.* 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. str. 71-73

Teissig, K., *Technika kresby.* Praha: Artia, 1986. str. 179,180

Uchování

Hotové kresby bychom nikdy neměli ponechat vystavené přímému slunečnímu světlu, poněvadž většina papírů i kreseb podléhá účinku ultrafialového záření. Z tohoto důvodu také nenajdeme v žádné světové sbírce stálou výstavu kreseb. Proto bychom i my, pokud si chceme svá díla uchovat, měli kresby ponechávat na výstavě pouze krátkodobě a raději je obměňovat.

Dokončené, signované a zafixované kresby ukládáme nejlépe do velkých krabic nebo zvláštních plochých zásuvek, do kterých se nepráší. Lepenkové desky, které se často používají, nejsou tak vhodné.

Uchovávání a správné zacházení s kresbami bychom neměli podceňovat, poněvadž málokdo si uvědomí, že neobratným uchopením papíru s kresbou ji mohou nenávratně poškodit. Důležitým pravidlem, jak zacházet s kresbami, je brát listy papíru zásadně za protilehlé rohy, tedy v úhlopříčce formátu. Abychom tomuto poškození či ušpinění předešli, uchováváme kresby *v takzvaných paspartách*.

Pasparta

Je to vlastně lepenka či karton, přeložený napůl s vyříznutým okénkem pro výkres. Na levou vnitřní stranu nakreslíme podle potřeby čtverec nebo obdélník. Jeho rozměr musí být o něco menší, než je rozměr práce. Obdélník opatrně vystříhneme velkými ostrými nůžkami. Pokud na paspartu použijeme lepenku, musíme obdélník vyříznout skalpelem, žiletkou nebo ostrým nožem. Řezeme nejlépe podle pravítka s kovovou vložkou nebo podle kovové lišty. Největší pozornost věnujeme rohům vyříznutého okénka. Ty mohou být buď tradičně do pravého úhlu nebo se seříznutými rohy. Občas můžeme vidět paspartu i s kulatými rohy.

Aby obraz působil vyváženým dojmem, ponecháme spodní díl pasparty širší než zbylé tři ostatní. Ponecháme-li všechny okraje stejně široké, bude nám

obraz vlivem optického klamu „padat“ dolů. Velikost pasparty by měla být úměrná rozměrům práce, ovšem dle mého názoru lépe vypadá pasparta širší.

Na zadní list pasparty přiložíme kresbu, v rozích ji přilepíme papírovou lepicí páskou a přiklopíme na ni přední polovinu pasparty s otvorem.

Barvu pasparty vybíráme podle vlastního vkusu a uvážení. Zpravidla volíme bílou či světlou. Existují ale i výjimky, kde se přímo nabízí použít barevné či dokonce černé pasparty. Výběr je pak podřízen osobnímu vkusu a uměleckému citu. Nutno podotknout, že se můžeme setkat i s textilní či plastickou paspartou. Tyto typy paspart ovšem můžeme zakoupit v obchodě.

Oříznutá a na papír nalepená kresba je ve školní praxi hojně využívaný způsob adjustace. Ovšem nutno poznamenat, že se jedná o školní úpravu, nikoliv výtvarnou.

Rámování kreseb

Při výběru rámu se řídíme charakterem a barevností kresby, vlastním vkusem a samozřejmě interiérem, do kterého kresbu umístíme. Pouze bychom se měli řídit doporučením odborné literatury, která říká, že se většina kreseb nehodí do širokých a bohatě zdobených ráků. Naopak jsou vhodné ráky z úzkých lišt, které působí neutrálně a nepotlačují výraz kresby.

Materiál, ze kterého je rám vyroben, může být různý. Zpravidla to ale bývá dřevo, kov a nebo umělá hmota. I v případě rámu volíme vhodnou barvu pasparty, která podtrhuje celkový ráz obrazu.

Další možností, jak vystavovat kresby, je vložit je mezi dvě skla sepnutá kovovými svorkami. Ta pak zavěsíme pomocí silnějšího bezbarvého vlasce na stěnu. Jinou variantou jsou v poslední době hojně využívaná euroskla, takzvané kliprámy. Dražší varianty těchto euroskel mají navíc antireflexní úpravu, která zabraňuje odleskům.

Umístění obrazu v místnosti

Důležitou součástí prezentace kreseb je i umístění obrazu v místnosti. Řídíme se známým pravidlem, že střed obrazu by měl být ve výši našich očí. Zpravidla je věšíme do jedné úrovně buď podle jejich horní nebo podle dolní hrany. Dále bychom se měli zaměřit na to, jaké obrazy vedle sebe visí. Kresby se nejlépe vyjímají vedle kreseb, malby vedle maleb apod. Je to ovlivněno charakterem díla a také rámem, do kterého je obraz zasazen. I zde se ale řídíme citem a osobním vkusem.

2.9. Pár rad závěrem¹

V této kapitole jsem si dovolila shrnout a zopakovat všechny praktické poznatky a rady, které začínající kreslíři uplatní nejen při kresbě zátiší.

Pokud kreslíme u stojanu, nastavíme si vhodnou výšku a sklon (odborná literatura uvádí sklon vpřed asi 85°). Upevníme kreslicí desku s napjatým papírem. Formát papíru by měl být o něco menší než je kreslicí deska, přilepený nejlépe papírovou páskou a měl by být otočený hrubou stranou nahoru. Střed papíru by měl být asi ve výšce očí.

Balící papír a uhel se pro začátek hodí nejlépe. Později můžeme zátiší kreslit i tužkou, případně dřívkem. Ovšem tyto kreslicí materiály svádí zejména pečlivější typy kreslířů k tomu, že se budou příliš zabírat detaily.

Nutným předpokladem pro kresbu je správné držení kreslicího nástroje, kdy pohyb ruky vychází z ramenního kloubu. Loket a zápěstí jsou uvolněné. Předloktí by nemělo ležet na podložce, pouze malíček či hrana dlaně by se měly opírat o papír.

¹ V této kapitole jsem čerpala z těchto titulů:

Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990. str. 78

Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky*. 1. vyd.,

Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. str.25

Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986. str. 14, 16

Před sebou máme sestavené zátiší z několika geometrických těles, později z jednoduchých předmětů. Dozadu stavíme nejvyšší předměty, nižší dopředu. Od modelu bychom měli být vzdáleni asi na dva až tři metry a je výhodné na něj nahlížet z mírného nadhledu. Pro prvotní práce bychom také měli mít vhodné osvětlení, optimální je umělé a laterálně frontální. Za sebou bychom měli mít dostatek místa na odstupování.

Předměty kreslíme ve skutečné velikosti, jedna ku jedné, nebo větší. Kresbu provádíme lehkou, souvislou linií. Snažíme se vyhýbat přerušovaným čarám. Chybné linie negumujeme. Opravu provedeme umístěním správné linie vedle chybné, nakonec správné linie zvýrazníme.

Nejprve si na papír lehkými tahy umístíme obrysy jednoho předmětu (nejbližší, největší, apod.) a další předměty porovnáváme s jeho proporcemi. Při vystihování tvarů modelu si pomáháme tím, že si složitější předměty nejprve zjednodušíme na geometrické tvary (např. jablko připomíná tvarem kouli, hrnek zase přirovnáme k válci,...). Je důležité si správně předměty rozvrhnout. Během celé práce neustále poměřujeme a odstupujeme. Také nesmíme zapomenout na perspektivní zkrácení.

Při stínování si pomáháme tím, že přimhouříme oči. Stíny klademe u všech předmětů současně a zaměříme se zpočátku na ty nejhlubší a největší. Začátečníci se často uchylují k tomu, že začnou stínovat pouze jeden předmět. Plastickou gumu používáme v závěru práce k vybírání světlých míst. Nakonec nezapomeneme hotovou práci podepsat a zafixovat.

Obr. 9. Práce dětí

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1. Úvod praktické části

Pro realizování praktické části jsem si zvolila čtvrtý a pátý ročník základní školy v Košťálově. Tento výběr měl hned dvě pozitiva. V obou ročnících byl malý počet žáků, ve čtvrté dvanáct a v páté třináct. Navíc díky poměrně velké nemocnosti byl počet ještě menší. Dále jsem ocenila, že velká část dětí z obou tříd dochází do výtvarného kroužku, takže již měly s kresbou zkušenost. Možná i díky tomu braly moje hodiny děti zodpovědně a ochotně spolupracovaly. Vždy před vyučovací hodinou vyzvídaly, co budou dělat.

Atmosféru školy znám důvěrně, poněvadž jsem tam sama chodila jako žák a později jsem zde konala pedagogickou praxi na střední škole. Během práce mi pomáhalo dobré zázemí a vřelý přístup všech učitelů a zaměstnanců školy, zejména pak paní ředitelky Mgr. Aleny Janatové.

Jednotlivé úkoly popsané v praktické části neodpovídají celé vyučovací hodině. Proto je každá činnost doplněna o předpokládaný čas. Někdy zabere aktivita pouze několik minut, jindy je to téměř celá vyučovací hodina. Jsou to jednoduché a snadno realizovatelné aktivity, které navíc nejsou náročné na předchozí přípravu a množství pomůcek. Jejich cílem bylo postupně děti seznámit se základy perspektivy, naučit je pozorovat předmět a jeho tvar přenést na papír. V případě složitějšího předmětu si jeho tvar rozložit na

geometrická tělesa a pokusit se zobrazit objem předmětu pomocí stínování. Jde o to vytvořit iluzi trojrozměrného prostoru v dvojrozměrné ploše papíru.

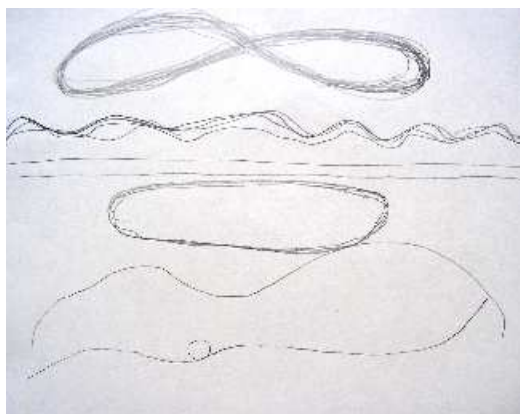
3.2. První úkol – učíme se vnímat tvary

Tento úkol jsem pojala jako seznamovací, abych zjistila schopnosti dětí. Byla jsem mile překvapena jejich nadšením z nových činností. Je to na první pohled snadná činnost, ale vyžaduje trpělivost a schopnost se soustředit.

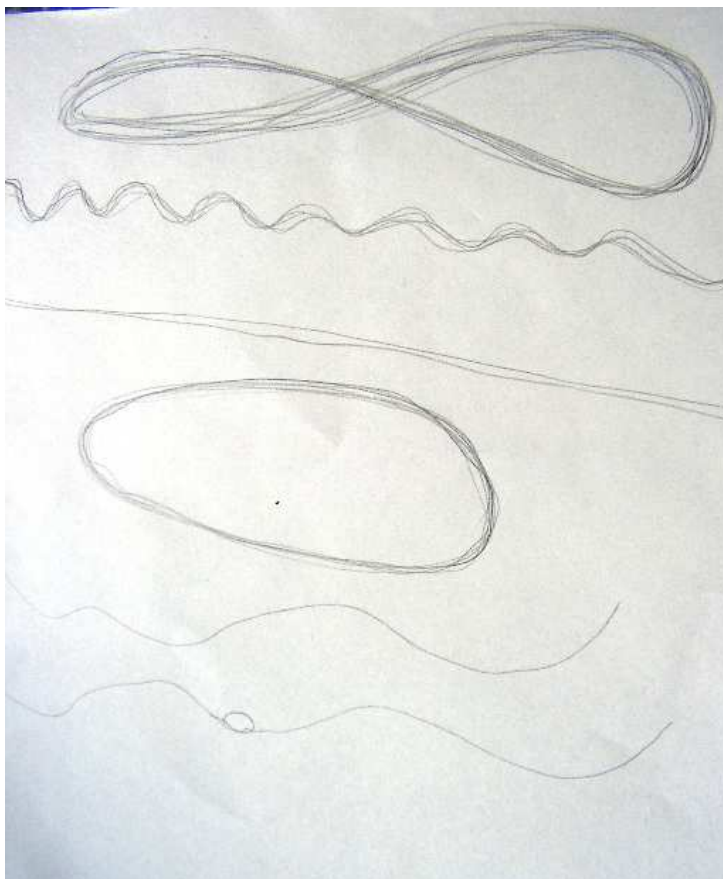
- **Téma:** Není provázek jako provázek.
- **Cíl:** Rozvíjet u dětí schopnost soustředěně pozorovat jednoduchý předmět a jeho tvar přenést na papír.
- **Ročník:** Čtvrtý
- **Pomůcky:** Tvrdší provázek, který drží tvar a chová se podobně jako drát, obyčejné tužky, papíry A4
- **Technika:** Kresba tužkou
- **Motivace:** Pohádka na pokračování: O provázku Ferdovi
- **Postup:** Na úvod jsem zařadila uvolňovací cviky. Nejprve ve vzduchu a pak na papír. Postupovali jsme od jednoduchých vlnovek a koleček, přes rovné čáry a nakonec si děti zkusily nakreslit elipsu. Cílem těchto cviků bylo uvolnit zápěstí a celou paži a naučit se kreslit tvary bez přerušení jedním tahem. Pak následovala pohádka o provázku: „Žil byl jednou jeden provázek, všichni mu říkali Ferda. Ležel v šuplíku mezi ostatními věcmi a připadal si nepotřebný. Velmi si přál stát se někým jiným. Někým užitečným. Třeba tkaničkou u bot nebo žízalou.“ Každý žák dostane na stůl svůj provázek a jeho úkolem bude ho přesně nakreslit a linku nepřerušovat. Jde o to, aby se kresba provedla jedním tahem. A pohádka pokračuje: „Jednou se stalo, že do šuplíku přibyla nová věc. Byla to stužka Bětky. Bětky byla velká parádnice a byla i trošku namyšlená. A hned se začala před Ferdou vytahovat: „Už se těším, až si mě moje holčička vezme zase do vlasů. To se za ní budou všichni táááklhe ohlíííížeét“. To Ferdu ještě víc

rozesmutnělo a připadal si ještě víc nepotřebný. Jenže jak se tak Bětka naparovala a vykrucovala, tak si na sobě udělala uzel.“ V tomto místě jsem pohádku znova přerušila a děti dostaly další úkol. Tentokrát si měly na svém provázku udělat volně utažený uzel a provázek i s uzlem opět pozorně nakreslit. „A začala vzlykat a prosit o pomoc. Ferda neváhal ani chvíli. Přiskočil k Bětce a uzel rozvázal. Pamatoval si totiž, jak maminka rozvazovala zauzlované nitě a jiné provázky. Od té doby je Ferda s Bětkou velký kamarád, Bětka už není namyšlená a Ferda ví, že není na světě zbytečný.“

- **Časová dotace:** 15 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Na závěr si děti mezi sebou výkresy vyměnily a měly si zkusit vytvarovat svůj provázek podle obrázku kamaráda. Příběh žáky zřejmě zaujal, poněvadž chtěli vědět po prvním výkresu, jak pohádka dopadla.
- **Vlastní hodnocení:** Zprvu jsem myslela, že pohádka bude pro děti demotivující činností a budou se snažit kresbu odbýt, aby mohly slyšet pokračování o Ferdovi. Proto jsem jim před kresbou vysvětlila důležitost této činnosti. Ale opak byl pravdou. Při samotném kreslení provázku byly děti velice soustředěné, opravdu se snažily zachytit jeho přesný tvar a také se jim poměrně zdařilo.

Obr. 10. Kresba tužkou. Uvolňovací cviky a kresba provázku,
4. ročník, formát A4

Obr. 11. Kresba tužkou. Uvolňovací cviky a kresba provázku,
4. ročník, formát A4

3.3. Druhý úkol – každý předmět připomíná nějaké těleso

Tento úkol je velmi důležitý pro další činnost dětí. Při kresbě jednotlivých předmětů v zátiší si často pomáháme tak, že si předmět zjednodušíme na geometrické těleso. A to je již daleko snadnější zobrazit. Při této činnosti děti mají opačný postup. Později, až budou kreslit zátiší, si na tento úkol vzpomenou, dojde k asociaci předmětu a tělesa, a tím si práci zjednoduší.

- **Téma:** Nakresli předmět, který vypadá jako...
- **Cíl:** Uvědomit si podobnost geometrických těles s běžnými předměty.

Prohloubení znalostí v oblasti zobrazování těles.

- **Ročník:** Čtvrtý
- **Pomůcky:** Čtvrtky A4, pastelky, velké bílé modely geometrických těles, malé modely geometrických těles, pytlík na tělesa
- **Technika:** Kresba pastelkami
- **Motivace:** Soutěž čtyř družstev – čtyř druhů geometrických těles. Úkolem každého družstva bylo vymyslet ke svému tělesu co nejvíce věcí z denního života, které jeho tvaru odpovídají. Děti na to měly limit 30 vteřin.
- **Postup:** Nejprve jsme si zopakovali jednotlivá geometrická tělesa, která známe, a uvedli jsme si k nim jejich charakteristiky. K tomu nám pomohly velké modely geometrických těles. Pak následovala soutěž, (viz motivace). Po soutěži si každý vylosoval z pytlíku malé geometrické těleso. Děti dostaly čtvrtky a na ně měly nakreslit věc, předmět, či jeho část, která má stejný tvar jako vylosované těleso. To jim sloužilo také jako vzor, kterého by se měly držet. Když byly výkresy hotové, postup se opakoval s jiným tělesem.
- **Časová dotace:** 25 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Hotové a podepsané výkresy jsme vystavili na koberec v zadní části třídy, kde jsme si je společně prohlédli. Pak jsem ukazovala na jednotlivé výkresy a děti měly hádat, jaké těleso si autor díla vylosoval. Činnosti děti bavily, zejména soutěž a losování z pytlíku.
- **Vlastní hodnocení:** Při samotném kreslení se velký počet dětí potýkal s perspektivou, zvláště při zobrazování předmětů připomínajících krychli a válec. Zaujalo mě, jak se tyto děti snaží učit nápodobou. Když jsem pochválila jednoho žáka, že se dobře „popral“ se zobrazením krychle, začala polovina dětí gumovat tu svoji krychli a snažili se ji napodobit. Zde jsem zaznamenala rozdíly mezi dětmi, které navštěvovaly výtvarný kroužek. Tyto děti kreslily předměty správně, aniž by si to uvědomily. To se projevilo i při hodnocení, protože žáci navštěvující výtvarný kroužek si také lépe všímali chyb svých, ale i cizích. Děti uváděly jako příklady válce

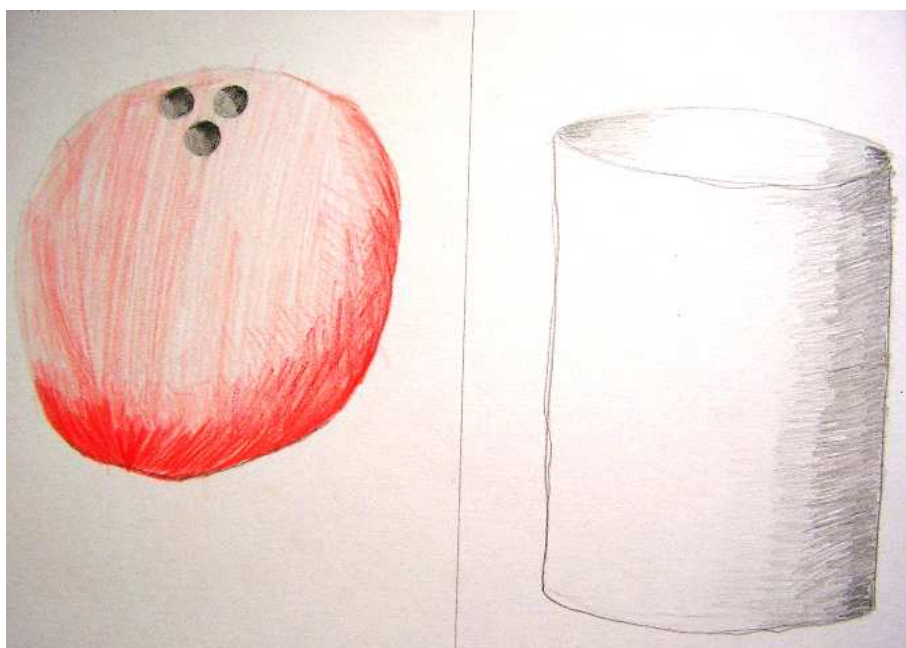
například hrnek, popelnici, květináč, dále třeba puk, tužka, kmen stromu či pařez. K tomu již potřebovaly velkou dávku fantazie. Bohužel během kreslení již tak nápadité nebyly, takže nejčastější představitelkou krychle byla televize. Přitom jako krychli označili kostku ledu, hrací kostku nebo kostičku ve stavebnici. Kužel jim připomínal klaunskou čepici, ptačí zobák nebo kornout. Pod pojmem koule si nejčastěji vybavili míč, cvrnkací kuličku či horkovzdušný balón.

Obr. 12. Kresba pastelkami. Kresba předmětů připomínajících geometrický tvar. Krychle a válec. 4. ročník, formát A4

Obr. 13. Kresba pastelkami. Kresba předmětů připomínajících geometrický tvar. Kužel a válec. 4. ročník, formát A4

Obr. 14. Kresba pastelkami. Kresba předmětů připomínajících geometrický tvar. Koule a válec. 4. ročník, formát A4

3.4. Třetí úkol – učíme se stínovat

Během této činnosti se děti měly seznámit s technikou pastelu. Zkusí si druhy stínování včetně roztírání. Hlavní myšlenkou tohoto úkolu bylo naučit děti měnit tlak na kresebný nástroj. Tím se později naučí stínovat a dokáží tak vyjádřit objem tělesa.

- **Téma:** Valéry¹ a stínování
- **Cíl:** Naučit se měnit tlak na kreslicí nástroj.
Naučit se rozkreslit jednu barvu do valérů.
- **Ročník:** Pátý
- **Pomůcky:** Pastely, obyčejné tužky, papíry A4 rozstříhané na širší pruhy, nůžky, lepidlo, čtvrtky A4, velký model válce bez vrchního dílu (=stočená čtvrtka), lak na vlasy
- **Technika:** Kresba pastelem, roztírání pastelu, šrafování
- **Motivace:** Pohádka o broučkovi: „Byl jeden brouček a ten byl velmi zvědavý. Všechno chtěl vidět a všude chtěl být. Každý den létal nad jednou továrnou, která vyráběla barvy. Jednou se stalo, že náš brouček letěl nad továrnou a na jejím dvoře uviděl zelený flek. Myslel si, že tam je nějaká nová louka a hned se tam letěl podívat. Jenže to nebyla louka, byla to plechovka zelené barvy, která se tam vylila. To ale brouček netušil a „hup“ do barvy. Bylo to velké zklamání, když zjistil, že to není louka. Však také hned z té barvy vylezl ven. Jak pomalu vylézal ze zelené kaluže, nechával za sebou takovouhle stopu:“ Vzala jsem do ruky zelený pastel a ukázala jsem dětem stopu, kterou brouček zanechal. „Nejdřív byla silná, ale jak brouček pomalu osychal, tak ta stopa slábla a pomalu se ztenčovala až nakonec nezůstalo nic. Netrvalo dlouho a přiletěl další zvědavý brouček...“

¹ Valér je tónová hodnota barvy, stupeň její barevné světlosti.

- **Postup:** Rozdáme pastely a pruhy papíru. Zkusí si udělat stejnou stopu, jakou zanechal brouček. Začínáme od kraje papíru. Nejprve silnou a tlustou, to znamená, že musí hodně tlačit na pastel. Postupně slábne tlak na pastel a s tím slábne linka, až úplně zmizí. Hned pod čáru nakreslíme další linku, a další,... Totéž si zkusí s tužkou. Následuje nácvik šrafování. Šikmé čáry v úhlu asi 45° kreslíme přes sebe a přes ně kolmo další linie. I tento způsob si děti vyzkouší s tužkou. Jako další způsob stínování si děti zkusí kresbu pastelem naplocho. Je to v podstatě stejný princip jako první. Roztírání prstem přišlo na řadu raději jako poslední. Tyto pruhy jsme dále použili: Pruhy papíru si měl každý pozorně prohlédnout. Ptala jsem se dětí, co jim to připomíná. Samy mi odpověděly, že „trubku, rouru, láhev, válec, ...“. Model válce jsem jim ukázala a společným rozhovorem jsme dospěli k názoru, že se podstava válce, kruh, z mírného nadhledu jeví deformovaně jako elipsa. Děti si měly rozmyslet, jaký konkrétní předmět jim válec připomíná. Pak si z pruhu papíru, na který jsme si zkoušeli druhy stínování, vystřihly potřebný tvar, nalepily ho na čtvrtku, dokreslily pozadí a stín, který předmět vrhá. Zbývaly už jen dokreslit detaily, jako je víko koše, ucho hrnečku, apod. Vznikla tak dokreslovaná koláž.
- **Časová dotace:** 45 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Podepsané výkresy děti položily na koberec v zadní části třídy. Tam si měl každý svoje dílo zafixovat lakem. Během fixování ostatním žákům řekl, jaký předmět nakreslil.
- **Vlastní hodnocení:** Díky motivační pohádce jsem dětem chtěla vysvětlit, jak se mění linie spolu se změnou přítlaku na kreslicí nástroj. Děti elipsu popsaly jako „stlačený kruh, šišku, rybník, kaluž...“

Obr. 15. Kresba pastelem. Valéry a stínování. Děti se učily rozvádět barvu do valérů. 5 ročník, formát A4

Obr. 16. Kresba pastelem. Valéry a stínování. 5. ročník, formát A4

3.5. Čtvrtý úkol – kreslíme stíny

- **Téma:** Každý předmět vrhá stín
- **Cíl:** Prohloubení znalostí v oblasti světla a stínu.

Cílem bylo uvědomit si, jak se stín mění v závislosti na úhlu světla.

- **Ročník:** pátý
- **Pomůcky:** Lampička, bílá deska, geometrická tělesa (válec, koule, kužel, krychle), čtvrtky A4 na kreslení stínů, čtvrtky A3 na koláž, pastely, nůžky, lepidla, lak na vlasy
- **Technika:** Kresba pastelem, následná koláž
- **Motivace:** Děti jsem motivovala pomocí stínového divadla. Děti měly hádat, co budou představovat moje ruce, když vrhnou stín. Zde si mohly samy děti zahrát divadlo. Díky motivaci jsem chtěla žákům ukázat, jak se dá vržený stín prakticky využít.
- **Postup:** Nejprve jsem dávala dětem hádanky, v jaký předmět či zvíře se změní moje ruce, až je vložím do světla lampičky. Vržený stín tak vytvořil stín psa, zajíce, pavouka, apod. Mezi rozsvícenou lampičku a bílou svisle položenou desku jsem pak umístila geometrická tělesa. S lampičkou jsem postupně posouvala a stejně tak se posouvaly i stíny těles po desce. Tak si měli žáci uvědomit, jak se mění tvar stínu v závislosti na směru a úhlu světla. Posouvání si sami žáci také zkusili. Nakonec jsme nechali lampičku natočenou v tom nejzajímavějším úhlu a děti měly stín nakreslit přesně tak, jak ho vidí. Nejlépe plochou stranou pastelu. Tím ale práce nekončila. Opět jsem změnila úhel světla (a trochu i postavení těles) a žáci měli opět kreslit vržené stíny. Na stejnou čtvrtku, ale přetočí si ji o 180°, takže co byla horní část papíru je teď dolní. Navíc si vezmou jinou barvou pastelu. Úmyslně tak, aby se stíny překrývaly. Kresby zafixujeme lakem na vlasy. Pak jsem žáky posadila do dvojic. Posledním úkolem bylo společnými silami vytvořit koláž z obou kreseb. Znamenalo to oba výkresy

rozstříhat a dohromady z nich sestavit jednu koláž. Po dokončení práce opět zafixujeme.

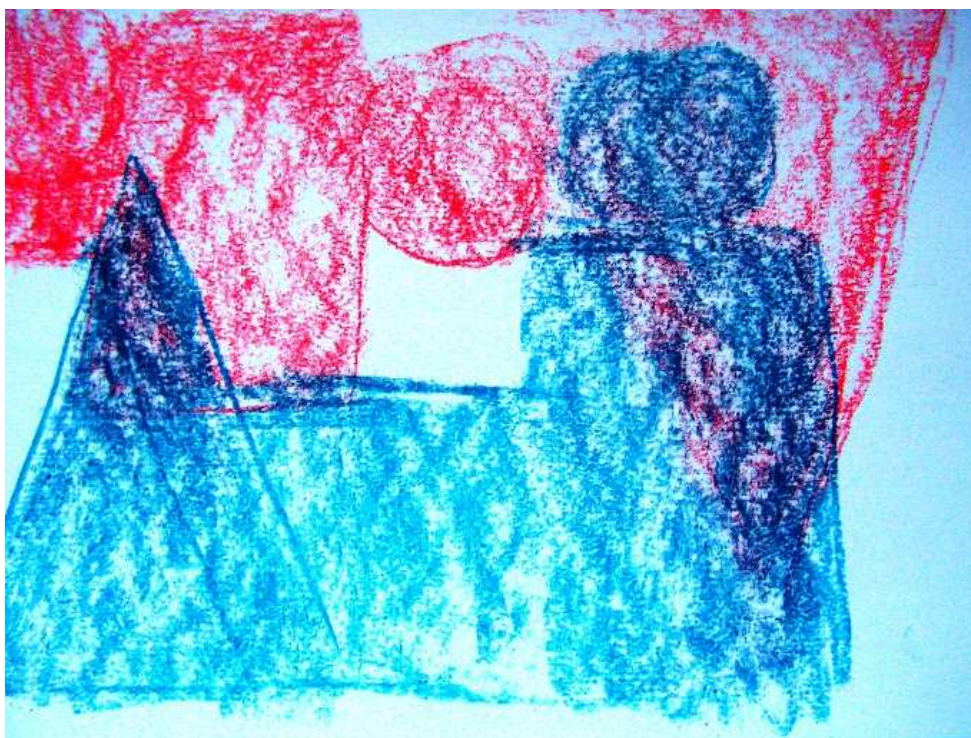
- **Časová dotace:** 45 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Hotové koláže jsme vystavili na lavice. Na závěr jsem se dětí ptala, co je během práce bavilo nejvíce. Děvčata nejvíce bavila kresba, zatímco chlapce zaujala tvorba koláže.
- **Vlastní hodnocení:** Kladením pastelů přes sebe vznikaly barevné efekty a zajímavé kompozice a děti byly prací přímo nadšeny. Radost z práce se u některých žáků projevila i při koláži, kdy svým dílům dali nový rozměr. Ovšem někteří nechápali, proč mají svůj výtvar rozstříhat a tím podle nich zničit. Mezi těmito žáky byly zejména dívky a někteří pečliví chlapci. Přišlo jim to zřejmě nepochopitelné. Nakonec se ale nechali přemluvit a myslím, že nelitovali. Během kreslení stínů jsem žákům připomínala, aby neustále kontrolovali svůj výkres se stínem a případné chyby hned opravili.

Po absolvování této hodiny mě napadla další navazující činnost. Tuto aktivitu jsem se žáky již nerealizovala:

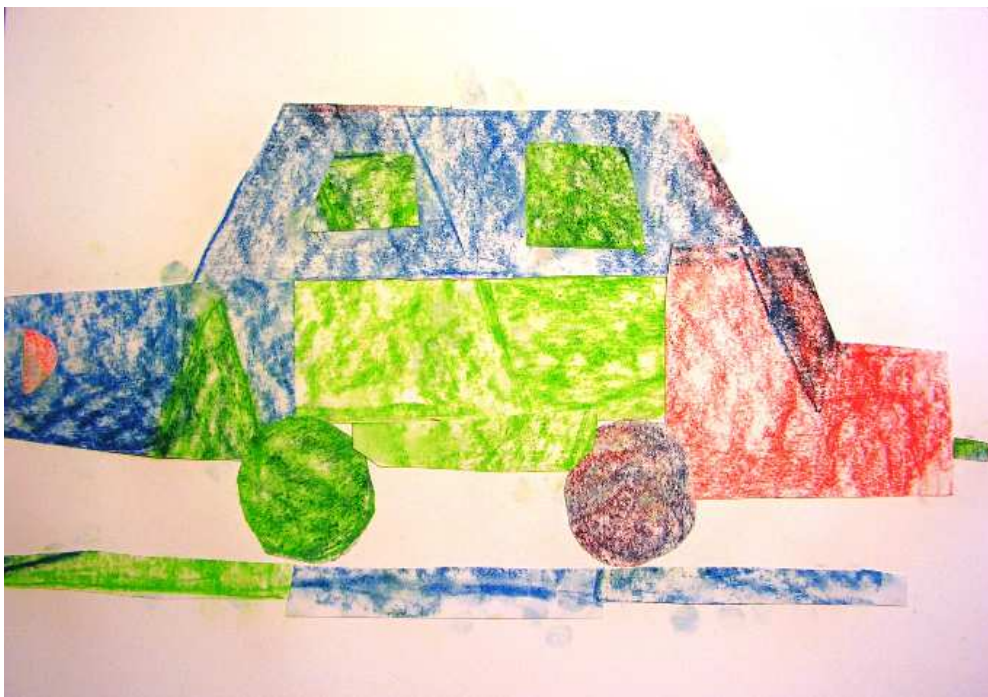
Dětem rozdám čtvrtky s již předkreslenými obrysy stínu několika osvětlených předmětů. Úkolem dětí bude představit si, jaké předměty by se za obrysy mohly skrývat. Tuto svou představu by pak měly nakreslit a předměty zobrazit reálně tak, jak by opravdu vypadaly. Byla by to vlastně kresba z představy, která by byla omezena tvarem předmětu.

Obr. 17. Příprava na hru se stíny, 5. ročník

Obr. 18. Kresba pastelem. Kreslíme stíny, 5. ročník, formát A4

Obr. 19. Kresba pastelem. Kreslíme stíny. Koláž ze stínů. 5. ročník, formát A3

3.6. Pátý úkol – nakresli mi stužku

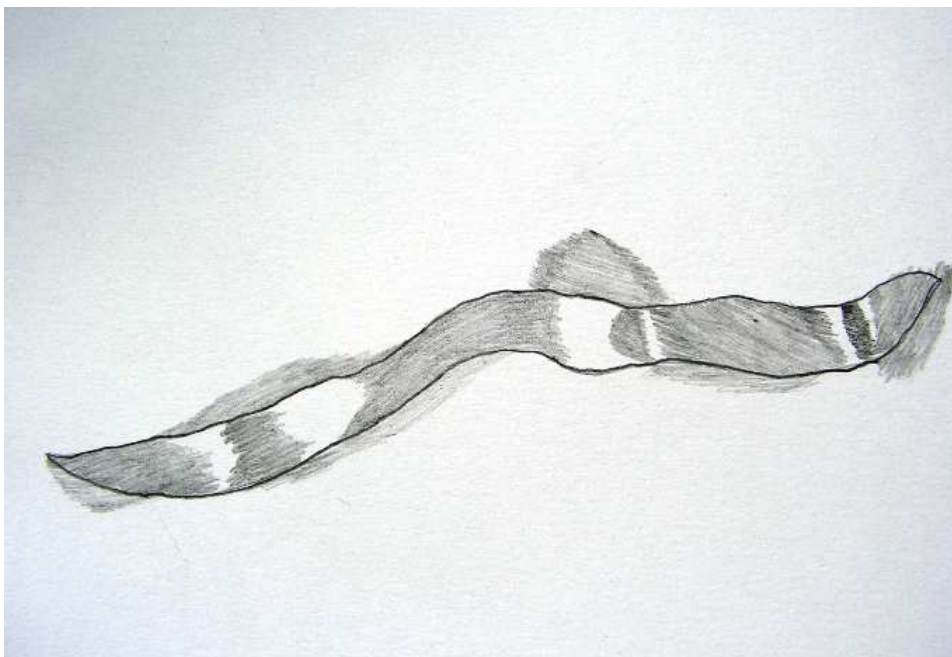
- **Téma:** Komunikace v kresbě
- **Cíl:** Naučit se spolupracovat při práci.
Přesně vystihnout tvar jednoduchého předmětu.
- **Ročník:** Pátý
- **Pomůcky:** Jedna barevná stužka do dvojice, obyčejné tužky, čtvrtka A4 do dvojice
- **Technika:** Kresba tužkou ve dvojici
- **Motivace:** Rozhovor na téma spolupráce, kamarádství, komunikace
- **Postup:** Děti jsem posadila do dvojic. Každá dvojice dostala jednu čtvrtku a stužku. Každý měl obyčejnou tužku. Děti měly společnými silami nakreslit stužku, jak přirozeně leží na podložce. V práci se měly

rovnoměrně střídat a během činnosti měly zakázáno mluvit. Dětem jsem vysvětlila, že je to podobné jako při bobříku mlčení.

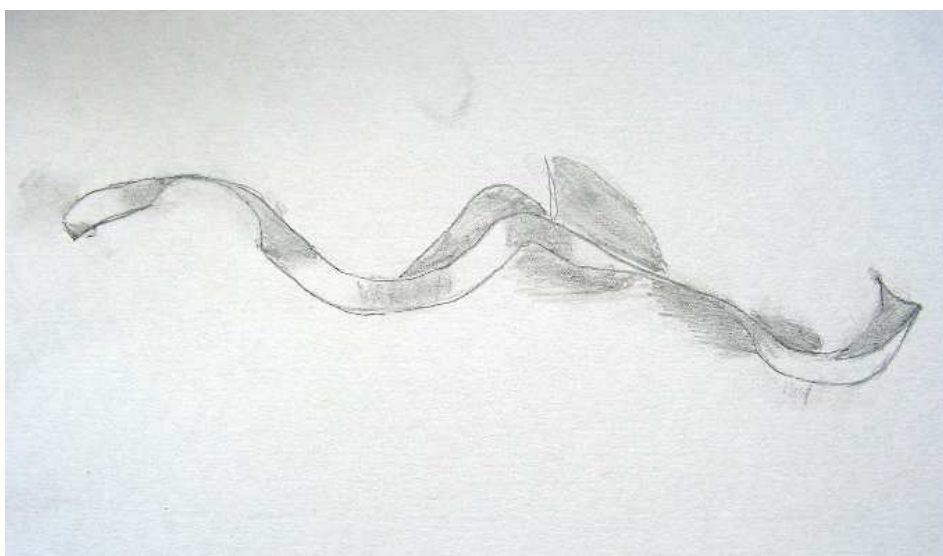
- **Časová dotace:** 15 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Stejně jako v předchozích činnostech jsme výkresy vystavili na koberec. Hodnocení jsme provedli tak, že si každý prohlédl všechny výkresy a měl se k jednomu vyjádřit.
- **Vlastní hodnocení:** Tato činnost měla děti donutit komunikovat mezi sebou jinak, než jsou zvyklé. Důraz byl kladen na exaktnost kresby, zejména na vystižení správného tvaru stuhy. Dále pak měly děti vystihnout stíny na stužce a také ty, které stužka vrhá. Záměrně jsem rozsadila děti tak, aby spolu seděly ty, které navštěvují výtvarný kroužek a ty, které do kroužku nechodí.

Obr. 20. Kresba tužkou. Nakresli mi stužku. Práce dětí. 5. ročník, formát A4

Obr. 21. Kresba tužkou. Nakresli mi stužku. Komunikace v kresbě. 5. ročník, formát A4

Obr. 22. Kresba tužkou. Nakresli mi stužku. Komunikace v kresbě. 5. ročník, formát A4

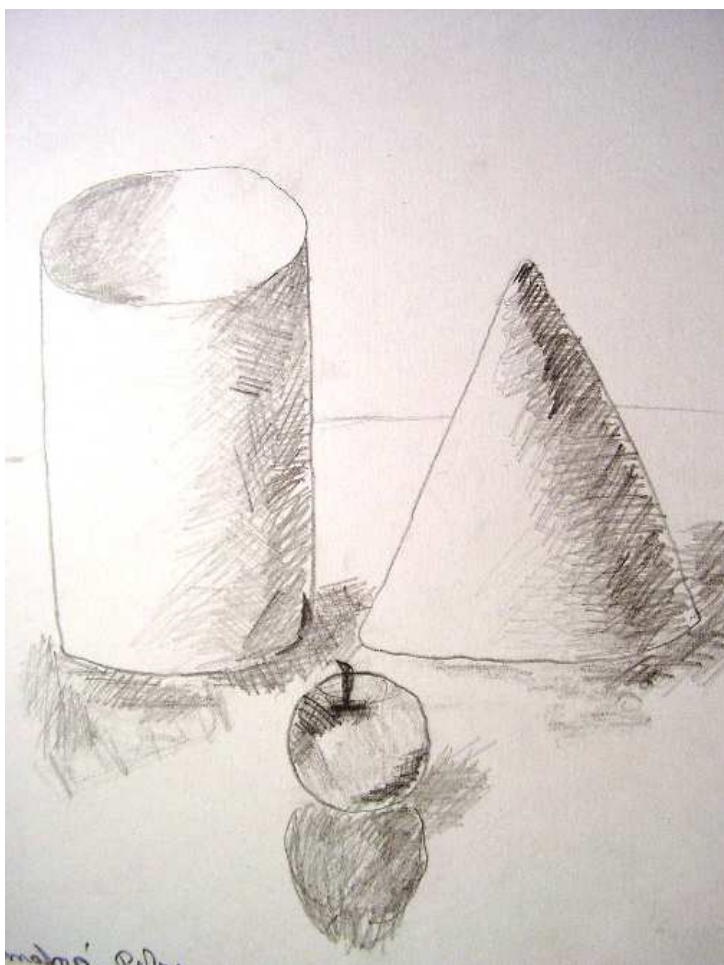

Obr. 23. Kresba tužkou. Nakresli mi stužku. Komunikace v kresbě. 5. ročník, formát A4

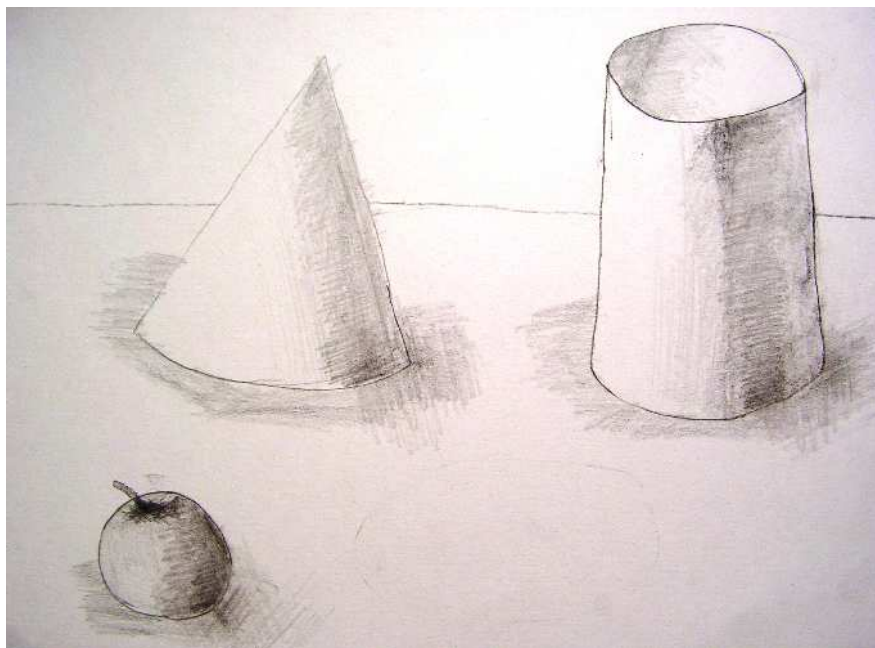
3.7. Šestý úkol – geometrická tělesa

- **Téma:** Kresba jednoduchého zátiší složeného z geometrických těles.
- **Cíl:** Naučit se vystihnout tvar a objem jednoduchých těles.
 Prohloubení znalostí v oblasti perspektivy.
 Pohledem zjistit, odkud jde světlo a v které části předmětu bude stín.
- **Ročník:** Čtvrtý
- **Pomůcky:** Obyčejné tužky, čtvrtky A4, kužel, válec (stočená čtvrtka), jablko, kus textilie na zakrytí těles
- **Technika:** Kresba tužkou

- **Motivace:** Tělesa jsem postavila na lavici před tabulí a zakryla je látkou. Děti měly uhodnout, co se pod textilií skrývá.
- **Postup:** Po úvodní hádance jsem dětem ukázala, jak se mění podstava válce (v našem případě to byla stočená čtvrtka, tedy válec bez podstavy). Doporučila jsem dětem, aby nejprve začaly kresbou válce a pak dalších těles. Během stínování měly stínovat průběžně všechny předměty. Ne se zaměřit pouze na jeden, ten celý vystínovat a pokračovat dál.
- **Časová dotace:** 40 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Podepsané výkresy jsme si všichni dohromady prohlédli. Každý si vybere jeden a ten zhodnotí: zda správně spolužák zobrazil tvar předmětů, zda se mu podařilo vystihnout objem a prostor; která část obrázku se mu líbí nejvíce, kterou by vylepšil a jak.
- **Vlastní hodnocení:** Jako pozitivum hodnotím, že se mi podařilo dětem ukázat tvar elipsy, a tu pak poměrně přesně vystihly. Jako válec jsem záměrně použila stočenou čtvrtku, aby byly vidět stíny uvnitř válce v elipse. Tuto znalost později uplatní při kresbě předmětů ve tvaru válce jako je hrnek, květník, apod. I směr světla a od toho odvozené stíny děti zobrazily bezchybně. Bohužel jsem je zřejmě málo upozornila na vzájemné postavení předmětů a jejich proporce. V tomto ohledu byla díla méně zdařilá. Při tomto úkolu se mi potvrdilo, jak je důležité udělat si na konci hodiny několik minut čas na zhodnocení výkresů. Nejen že se děti naučí souvisle hovořit, ale zároveň se naučí přijímat konstruktivní kritiku. Zde hodnotí jejich vrstevníci a od nich připomínky přijmou často lépe než od vyučujícího. Navíc si tak uvědomí svou chybu a to je první krok k tomu, aby se zlepšily.

Obr. 24. Kresba tužkou. Jednoduché zátiší z geometrických těles a jablka,
4. ročník, formát A4

Obr. 25. Kresba tužkou. Jednoduché zátiží z geometrických těles a jablka,
4. ročník, formát A4

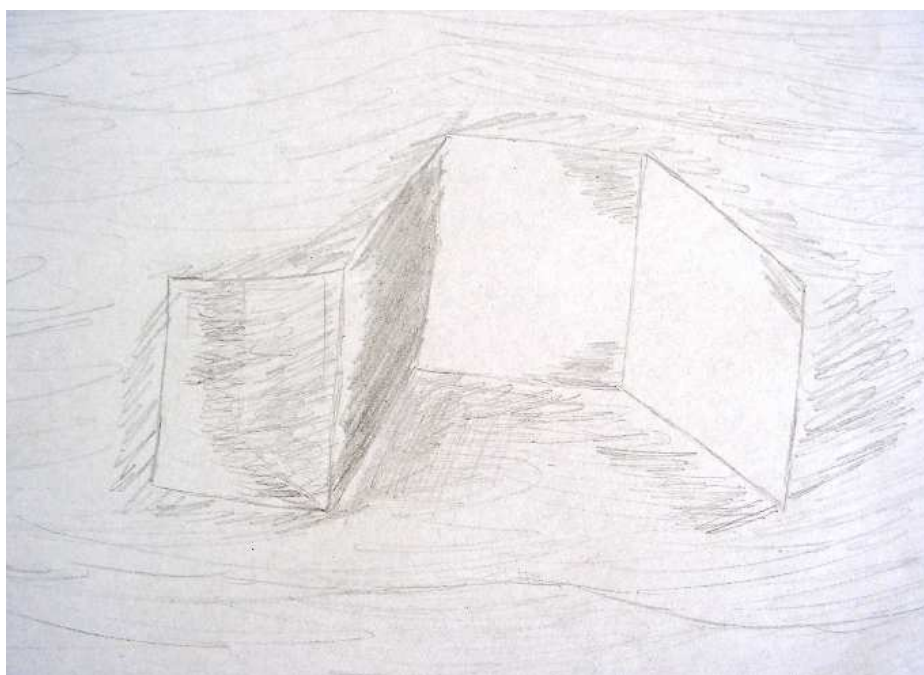
Obr. 26. Kresba tužkou. Jednoduché zátiží z geometrických těles a jablka,
4. ročník, formát A4

3.8. Sedmý úkol – i papír má svůj tvar a stín

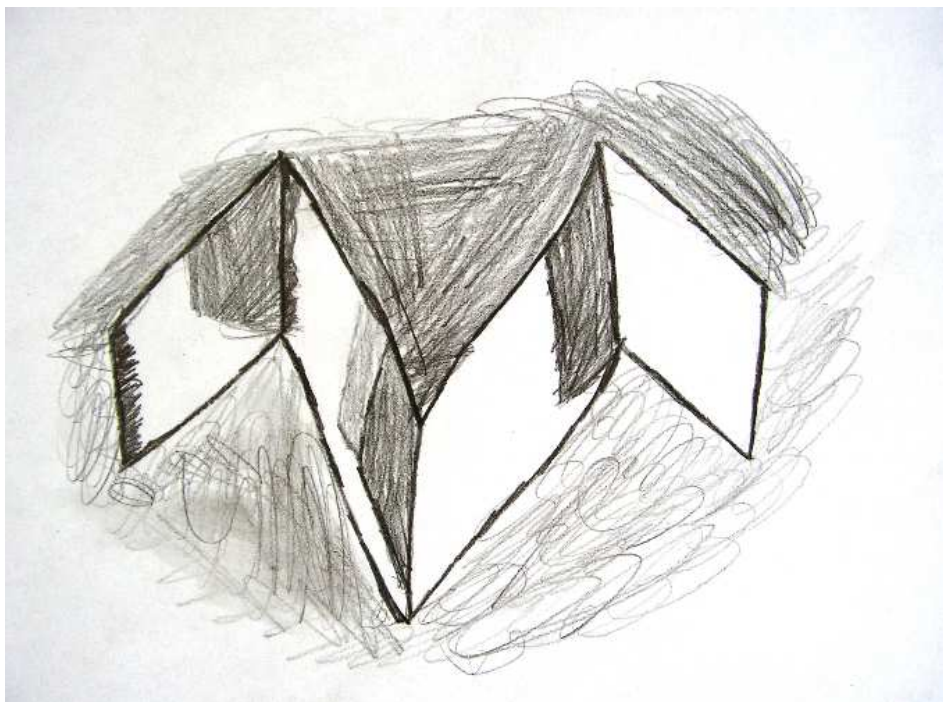
- **Téma:** Slož si pruh papíru a nakresli ho.
- **Cíl:** Prohloubení znalostí v oblasti perspektivního zobrazování.
Naučit se stínováním vytvořit iluzi prostoru.
- **Ročník:** Pátý
- **Pomůcky:** Pruhy papíru, obyčejné tužky, čtvrtky A4, encyklopedie
- **Technika:** Kresba tužkou
- **Motivace:** Dětem jsem přečetla z encyklopedie úryvek o tom, jak se vyrábí papír. Kniha byla bohatě ilustrovaná, takže si děti mohly výrobu papíru prohlédnout i na obrázcích.
- **Postup:** Nejprve si děti měly pruh papíru alespoň dvakrát přeložit, okraje si mohly „natočit“ na tužku a postavit na stůl tak, aby se jim dobře kreslil. Žáci se postupně snaží zobrazit svůj pruh papíru. Vše vystínují a nezapomenou zobrazit stíny, které vrhá papír na lavici.
- **Časová dotace:** 20 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Když byli žáci s prací hotovi, podepsali se na zadní stranu výkresu. Ukazovala jsem jim výkresy jeden po druhém a měli za úkol uhodnout, kdo je autorem.
- **Vlastní hodnocení:** Četbou článku o výrobě papíru jsem chtěla dětem přiblížit, jak je výroba papíru náročná. Překvapilo mě, jak děti znají styl kresby svých kamarádů. Pokaždé uhodly, kdo obrázek nakreslil. Dětem se obrázky v encyklopedii velmi líbily a byly překvapeny složitostí výroby.

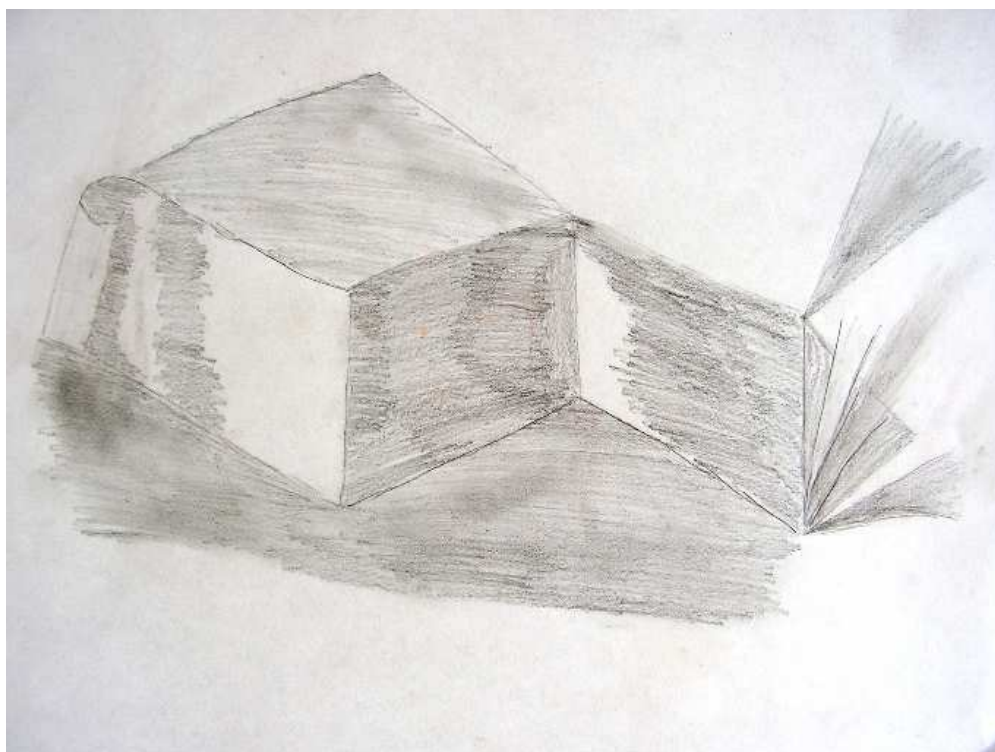
Obr. 27. Kresba tužkou. I papír má svůj tvar a stín. 5. ročník, formát A4

Obr. 28. Kresba tužkou. I papír má svůj tvar a stín. 5 ročník, formát A4

Obr. 29. Kresba tužkou. I papír má svůj tvar a stín. 5 ročník, formát A4

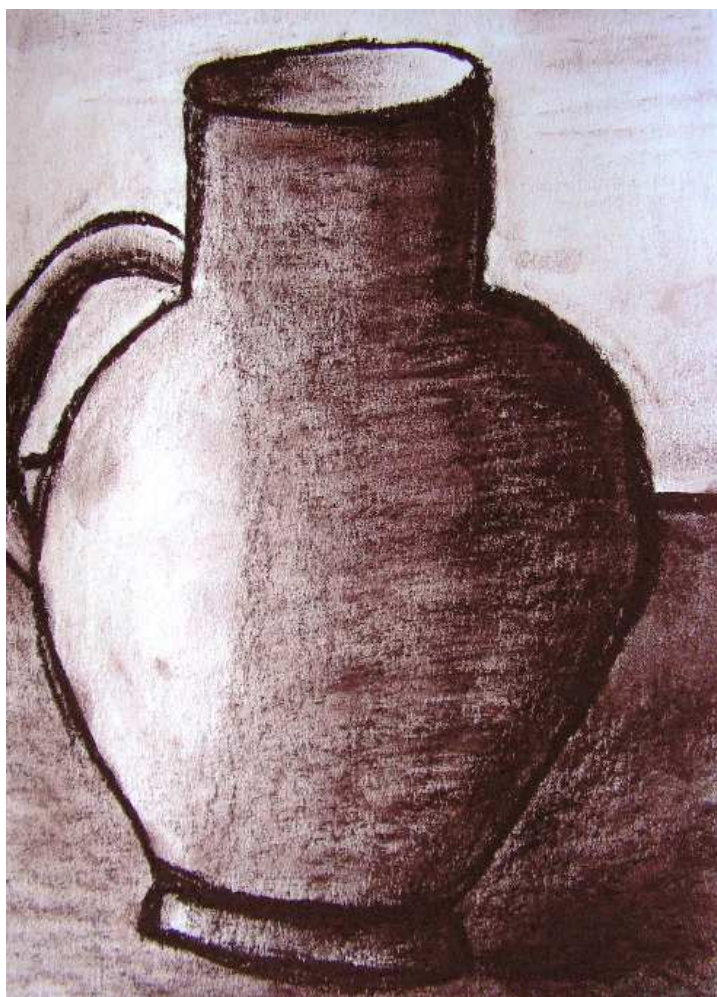
Obr. 30. Kresba tužkou. I papír má svůj tvar a stín. 5. ročník, formát A4

3.9. Osmý úkol – rozklad předmětu na geometrická tělesa

Tato činnost navazovala na třetí úkol, kde se děti učily rozvést suchým pastelem jednu barvu do valérů, a předpokládá, že se děti již s pastelem seznámily.

- **Téma:** I džbán lze rozložit na geometrická tělesa.
- **Cíl:** Na praktické ukázce si uvědomit, jak lze předmět rozložit na geometrická tělesa. Zdokonalit se v práci s pastelem.
- **Ročník:** Pátý
- **Pomůcky:** Džbán, pastely, čtvrtky A4, obrázky geometrických těles
- **Technika:** Kresba pastelem
- **Motivace:** Rozhovor na téma důležitost předmětů. Jaké předměty užívali lidé dříve a dnes. K čemu dříve lidé používali džbán? Ten dnes nahradily PET lahve a potravinové dózy.
- **Postup:** Dětem jsem na lavici před tabulí postavila džbán a společně jsme se snažili nalézt v něm geometrická tělesa. Nalezení válce a koule nebyl velký problém. U válce v horní části džbánu jsem děti upozornila na tvar elipsy, který již znají. Pak jsme si společně ukázali, kde je největší světlo a kde bude obrázek naopak nejtmaší. Žáci postupně kreslí džbán, nezapomenou na ucho a jeho stíny a také tmavé místo uvnitř válce. Nakonec si všimneme, kde je na lavici vržený stín od džbánu.
- **Časová dotace:** 30 minut
- **Hodnocení s dětmi:** Každý si ještě jednou pozorně prohlédne svůj obrázek a pokusí se jej zhodnotit. Měl by se vyjádřit, co se mu vydařilo a proč, a stejně tak co by zlepšil.
- **Vlastní hodnocení:** Přesto, že jsem dětem připomínala, jak vypadá tvar elipsy, některé děti stále v zápalu práce kreslily čóčku nebo ovál. Jiné si

dokonce pamatovaly, že se tento útvar nazývá elipsa, a nakreslily ji správně. Během hodnocení vlastní tvorby byly děti k sobě překvapivě kritické a obecně se velmi obtížně vyjadřovaly. Zejména když měly říci, co se jim zdařilo. Velmi často se názory opakovaly.

Obr. 31. Kresba pastelem. Rozklad předmětů na geometrická tělesa.

5. ročník, formát A4

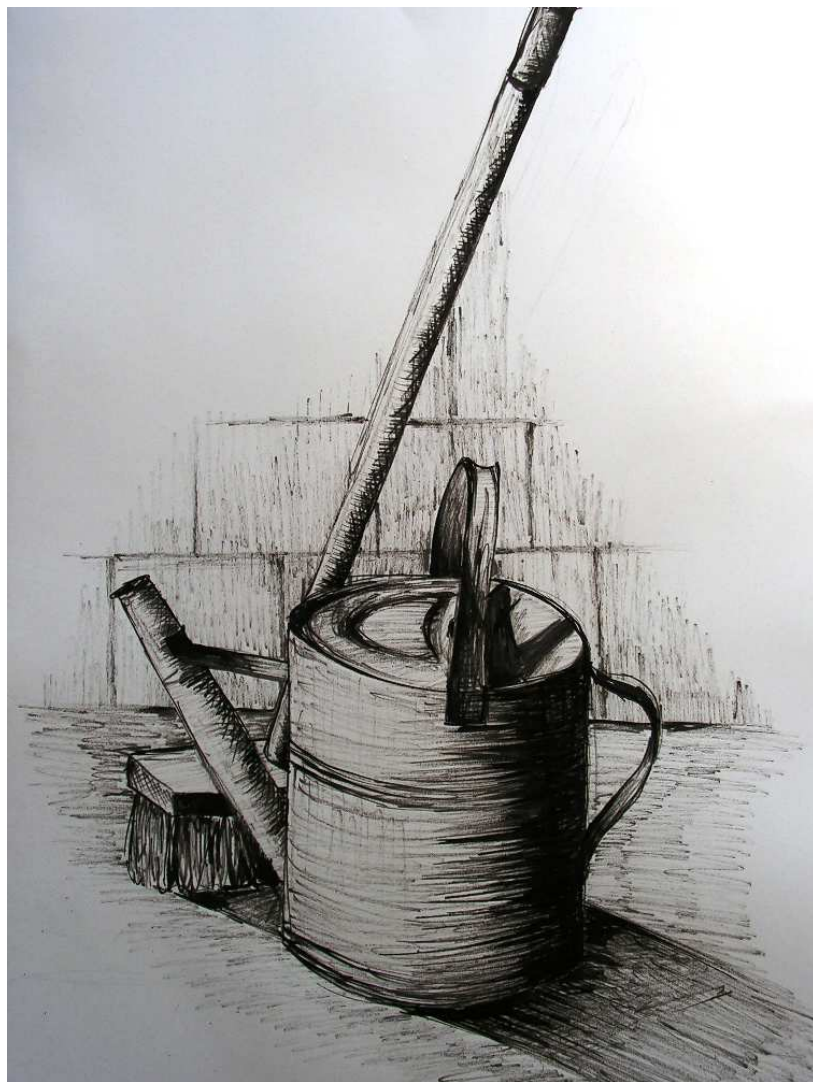

Obr. 32. Kresba pastelem. Rozklad předmětu na geometrická tělesa.
5. ročník, formát A4

Obr. 33. Kresba pastelem. Rozklad předmětu na geometrická tělesa.
5. ročník, formát A4

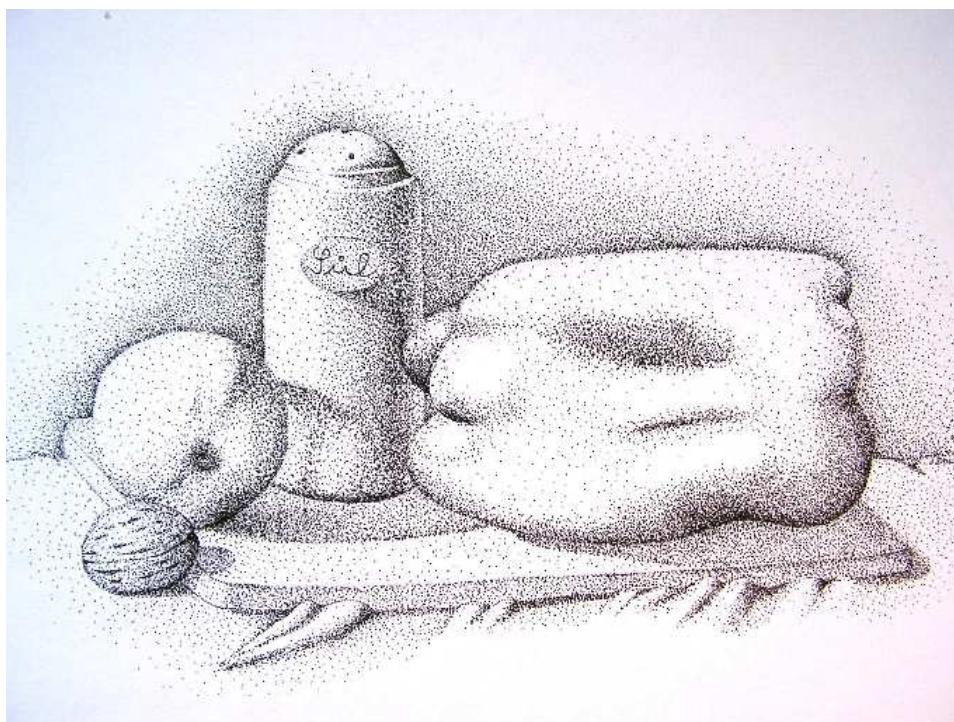
4. VLASTNÍ TVORBA

Obr. 34. Jitka Dolenská, kresba tuší, formát A2, 2006

Obr. 35. Jitka Dolenská, kresba tužkou, formát A3, 2006

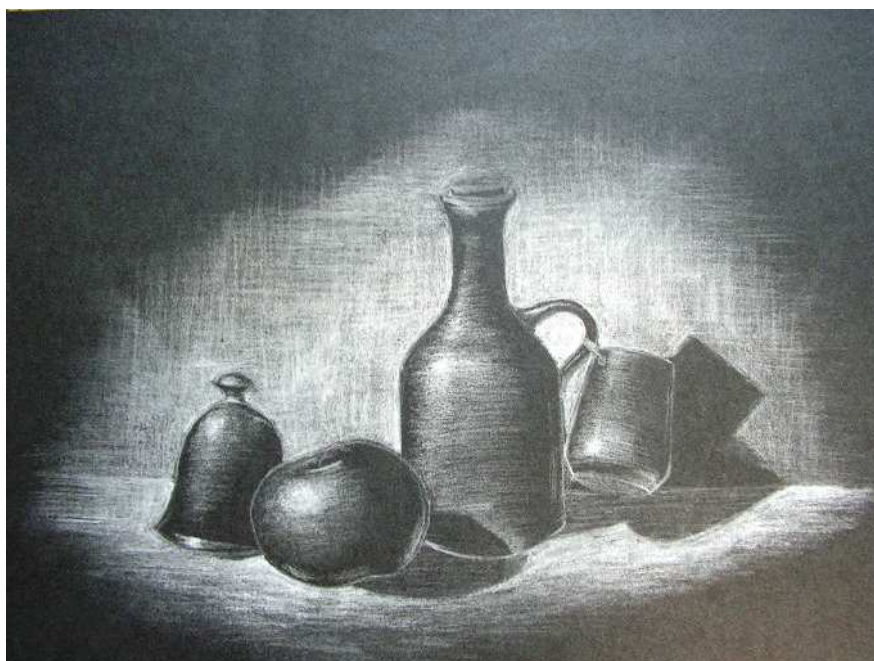
Obr. 36. Jitka Dolenská, kresba fixem, tečkovaná technika, formát A3, 2006

Obr. 37. Jitka Dolenská, kresba tuší, formát A2, 2006

Obr. 38. Jitka Dolenská, kresba tužkou, formát A3, 2006

Obr. 39. Jitka Dolenská, kresba bílou tužkou na černém papíře, formát A3, 2006

Obr. 40. Jitka Dolenská, kresba tužkou, formát A2, 2006

Obr. 41. Jitka Dolenská, kresba štětcem, tempera, formát A2, 2006

Obr. 42. Jitka Dolenská, kresba štětcem, tempera, formát A2, 2006

5. ZÁVĚR

Záměrem této diplomové práce bylo přiblížit dětem realistickou kresbu zátiší. Pomocí jednoduchých úkolů jsem se snažila žáky naučit dívat se na předměty pozorněji a sledovat jejich světlo a stín.

Doufám, že tato práce poslouží učitelům, vychovatelům a jiným pedagogickým pracovníkům k rozšiřování a obohacení jejich práce. Nejen práce s dětmi, ale i zpracování teoretické části a vytvoření souboru vlastních kreseb mi poskytlo cenné zkušenosti a inspirovalo mě k další činnosti. V budoucnu bych se ráda věnovala výtvarné práci s dětmi a rozšířila tak svůj okruh znalostí a zkušeností.

Zajímavou zkušeností mi bylo srovnání prací dětí ze základní školy a žáků, kteří navíc navštěvují výtvarný kroužek. Rozdíly mezi oběma skupinami byly zpočátku velké. Ale s postupem času se kvalita prací vyrovnávala. Svědčí to o tom, že stačí se kresbě intenzivněji věnovat, a zanedlouho zaznamenáme výsledky v podobě pokroků. Pokud se činnost dětem předloží hravou formou, je možné je přimět k daleko větším výkonům.

Věřím, že realizace úkolů přispěla dětem k získání nových poznatků perspektivě, světle a stínu a naučila je lépe se dívat na předměty. Byla by, myslím, škoda zanevřít na tak zajímavou činnost, jako je kresba zátiší.

LITERATURA

- Cikánová, K., *Kreslete si s námi*. 1. vyd., Praha: Aventinum, 1992.
ISBN 80-85277-79-4
- Gair, A., *Kurz kreslení krok za krokem*. 1. vyd., Praha: Svojtka & Co., 2002.
ISBN 80-7237-654-3, 95 stran
- Hejný, J., *Kresba, malba, grafika*. 1. vyd., Olomouc: Rektorát UP, 1990.
ISBN 80-7067-492-x
- Kurz kreslení pro každého*. 1. vyd., Praha: Svojtka & Co., 2001.
- Langerová, M., *Klíče k obrazu*. 1. vyd., Praha: Albatros, 1983.
- Laudová, V., *Zátiší*. 1. vyd., Praha: Odeon, 1983.
- Machyta, L., *Barokní zátiší ze sbírek východočeských zámků*. Havlíčkův Brod: Východočeské tiskárny, n. p., závod 4, 1988.
- Morscheck, K. H., *Kreslíme krok za krokem*. Ostrava: Anagram s.r.o., 2001.
ISBN 80-86331-46-6
- Nedvědová, Z., Zatloukalová, I.: *Výtvarná tvorba*. 1. vyd., Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-46-6
- Parramón, J. M. a kol., *Zátiší*. 1. vyd., Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1997.
ISBN 80-7180-209-3
- Parramón, J. M., *Jak kreslit*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995. ISBN 80-7180-045-7
- Parramón, J. M., *Jak malovat zátiší*. Praha: SVOJTKA a VAŠUT, 1996.
ISBN 80-7180-157-7
- Parramón, J. M., *Světlo a stín*. SVOJTKA a VAŠUT, 1995.
ISBN 80-7180-044-9
- Reyna de R., *Základy kresby a malby*. 1. vyd., Praha: Svojtka & Co., 2004.
ISBN 80-7352-097-4
- Roeselová, V., *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996.
ISBN 80-902267-1-X
- Smith, S., *Kurz kresby*. Praha: Ikar ve spolupráci s Knižním klubem, 1995.
ISBN 80-85944-05-7 (Ikar. Praha), ISBN 80-7176-201-6 (Knižní klub. Praha)
- Škaloudová Puchmajerová, A. L., Valešová, H., *Úvod do didaktiky kresby a grafiky I*. 1. vyd., Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003.
ISBN 80-7083-778-0
- Tartarová-Tomková, M., *Tužkou, uhlem, barvami*. 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1973. 104 str.
- Teissig, K., Hrdina, I., *O kresbě*. 2. vyd., Praha: Mladá fronta, 1982.
- Teissig, K., *Technika kresby*. Praha: Artia, 1986.
- Weltonová, J., Harrisová, A., Watersová, E., *VELKÁ KNIHA – KRESBA – MALBA*. 1. vyd., Praha: CESTY, 1996. ISBN 80-7181-090-8
<http://glenholland.com/stilllives/stilllifehistory/stilllifehistory.html>
<http://www.wga.hu/frames-e.html?/html/s/steenvij/vanitas.html>